

TURINYS

ĮVADAS	6
I. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ PORTFELIŲ BEI KREDITO RIZIKOS SĄSAJOS	9
1.1. Kredito ir paskolos samprata	9
1.2. Verslo šakų augimo, paskolų portfelio struktūros bei kredito rizikos ryšys	14
1.3. Rizikos klasifikacija bei kredito rizikos vieta tarp jų	16
1.4. Kredito rizikos įvertinimo metodai	20
1.5. Priežiūros institucijos reikalavimai kredito rizikai	25
II. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ ŪKIO SEKTORIAMS PORTFELIŲ STRUKTŪROS POKYČIŲ TYRIMAS	29
2.1. Lietuvos komercinių bankų sektoriuje vyraujančių tendencijų ir jų ryšio su makroekonominiais rodikliais analizė	29
2.2. Lietuvos ūkio šakų raidos tendencijų analizė	33
2.3. Lietuvos komercinių bankų kreditų portfelių bendrų tendencijų analizė	40
2.4. Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelių pagal ūkio šakas kaitos analizė.	43
2.5. Kreditų portfelio įtaka konkrečiau AB “SEB Vilniaus bankas” finansiniams rodikliams	47
III. BANKO PASKOLŲ ŪKIO SEKTORIAMS PORTFELIO TENDENCIJŲ IR PERSPEKTYVŲ TYRIMAS	50
3.1. Ūkio šakų augimo perspektyvos ir paklausos bankų kreditams tendencijos	50
3.2. AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelio plėtros galimybės	53
3.3. Paskolų portfelio kokybės užtikrinimo galimybės	56
IŠVADOS	58
LITERATŪROS SARAŠAS	60
SANTRAUKA	63
ABSTRACT	64
PRIEDAI	65

SAVOKOS IR TERMINAI

Aktyvai – visi įmonės ištekliai (turtas), naudojami įmonės ūkinėje veikloje, iš kurios tikimasi naudingumo (Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L., 1999);

Asimetrinė informacija – situacija, kai vienas ar keli skirtingi ūkio subjektai (fiziniai arba juridiniai asmenys) turi pilną informaciją apie kitą ūkio subjektą, o pastarasis – tik dalinę;

Finansavimo poreikis – fizinio ar juridinio asmens noras arba pareikalavimas piniginių (finansinių) lėšų, kad būtų galima vykdyti numatytus projektus, apyvartai finansuoti ir pan.;

Fizinis asmuo – individualus asmuo, veikiantis asmeniškai savo vardu; įmonė, neturinti juridinio asmens teisių (neinkorporuota įmonė) – tai individualioji (personalinė) įmonė bei ūkinė bendrija (Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L., 1999);

Gyventojų lūkesčiai – visuomenėje vyraujančios nuostatos, prognozės, tikimybės, kurios itin stipriai įtakoja paklausą bei vartojimą;

Ilgalaikė paskola – paskola arba kreditas, kuris suteiktas fiziniam arba juridiniam asmeniui ilgesniam nei vieneri metai laikotarpiui;

Indėlis – pinigai, patikėti finansiniam tarpininkui, atidarant čekinę, taupomąją ar kitą sąskaitą; pinigų suma sumokama prieš sandorio sudarymą, numatant kaip ji bus panaudojama, jei sandėris neįvyktų (Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L., 1999);

Juridinis asmuo – įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri turi turto, gali pagal įstatymą savo vardu įgyti turtinių bei asmeninių neturtinių teisių ir turėti pareigą, būti ieškovu ar atsakovu teisme, ūkiniame ar trečiųjų asmenų teisme; taip pat įvairūs jų dariniai (asociacijos, sąjungos, moksliniai – technologiniai parkai, draugijos ir pan.) (Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L., 1999);

Kapitalo pakankamumo rodiklis – rodiklis arba normatyvas, kurį taiko Bazelio bankų priežiūros komitetas komerciniams bankams, siekiant užtikrinti bankų savininkų atsakomybę už jų finansinės įstaigos veiklą. Jis išreiškiamas akcininkų nuosavybės ir banko turto, įvertinto pagal riziką, santykio procentine forma;

Koncentracijos rizika – rizika, kuri atsiranda dėl to, kad paskolos išskirtinai išduodamos vienam ar keliems sektoriams, ūkio šakoms, skolininkams ir pan. ;

Kreditas (paskola) – ekonominiai piniginiai santykiai, susiję su įmonių, organizacijų ir gyventojų laikinai laisvų pinigų kaupimu ir tiksliniu jų teikimu mokėjimo gražintinumą pagrindais (Aleksnevičienė V., 2005);

Kreditavimo politika – banko vykdoma politika, kurios laikosi komercinis bankas, jo vadovai bei darbuotojai suteikdami, apiformindami, kontroliuodami banko paskolas klientams;

Kreditingumas – fizinio ar juridinio asmens sugebėjimas dabar ir sandorio galiojimo laikotarpiu vykdyti savo finansinius ir kitus įsipareigojimus;

Kredito rizika – rizika, kad kita šalis nesugebės sumokėti visos sumos laiku ar nevykdys savo kitų finansinių įsipareigojimų bankui (AB “Vilniaus bankas” finansinė atskaitomybė, 2003);

Kreditų portfelio struktūra – Paskolų (kreditų) portfelio sandara arba sudėtinės jos dalys;

Materialinės investicijos – investicijos į materialų turtą: pastatus, projektus ir.t.

Palūkanų norma – pinigų skolinimo kaina, išreikšta metinių palūkanų ir pridėtinės skolos santykiu procentais;

Palūkanų pajamos – pajamos, kurias sudaro banko skolininkų sumokėtų palūkanų suma;

Pasyvai - visi įmonės įsipareigojimai, kuriuos bankas turi vykdyti atsižvelgiant į susitarimus;

Paskolos grynąja verte – paskolų vertė, kuri gaunama iš visų banko suteiktų paskolų atėmus banko atidėjimus;

Paskolų portfelio kokybė – bendro paskolų portfelio rizikingumo laipsnis. Kuo didesnę paskolų portfelio dalį sudaro nerizikingos ar mažai rizikingos paskolos, tuo paskolų portfelio kokybė yra geresnė;

Paskolų (kreditų) portfelis – finansinės institucijos per tam tikrą laikotarpį suteiktų paskolų (kreditų) visuma;

Perkamoji galia – skirtingų laikotarpių piniginių sumų, reikalingų vienodam prekių kiekiui įsigyti, santykis; prekių ir paslaugų kiekis, kurį galima įsigyti už tam tikrą pinigų sumą (Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L., 1999);

Pridėtinė vertė – prekių ir paslaugų vertės padidėjimas kiekvienoje gamybos stadijoje; tai vertė, kurią gamintojas, prekybininkas, paslaugų teikėjas prideda prie žaliavų, medžiagų arba prie prekių (paslaugų), kurias jis įsigyja, kad sukurtų naują gaminį ar paslaugą, vertės (Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L., 1999);

Rizika – sprendimų situacija, kurioje egzistuoja faktinių rezultatų nukrypimo nuo planuojamų galimybė (Aleksnevičienė V., 2005);

Stagnacija – ekonominė situacija, pasižyminti ilgai besitęsiančia depresija, sąstingiu gamyboje, prekyboje, investicijose, dideliu nedarbu (Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L., 1999);

Susijusių klientų grupė – du ar keli fiziniai arba juridiniai asmenys sukialiantys vieną riziką, kadangi vienas iš jų kontroliuoja (tiesiogiai ar netiesiogiai) antrąjį arba kitus; du ar keli fiziniai arba juridiniai asmenys, nesusiję tokiais kontrolės santykiais, kaip apibrėžta pirmoje įtraukoje, bet kuriuos reikia laikyti sukeliančiais vieną riziką, kadangi jie taip tarpusavyje susiję, kad jeigu vienas iš jų turėtų finansinių problemų, antrasis arba visi kiti grąžindami lėšas tikriausiai taip pat susidurtų su sunkumais. (Europos parlamento ir tarybos direktyva, 2000) (AB „Vilniaus bankas“ finansinės atskaitomybės ataskaitos, 2003);

Trumpalaikė paskola – paskola (kreditas), suteiktas fiziniam ar juridiniam asmeniui trumpiau nei vieneriems metams;

IVADAS

Verslo sektoriai ir šakos vystosi labai skirtingai visose pasaulio šalyse. Šis vystymasis yra cikliškas ir priklauso nuo daugelio makroekonominių veiksnių. Finansinio sektoriaus, o ypač bankų, veikla yra tamptariai susijusi su ūkio sektorių dinamika. Bankai stengiasi nuolat stebėti ir laiku reaguoti į versle vyraujančias tendencijas, nes jie kasdieninėje savo veikloje susiduria su visa eile rizikų, kurių pagrindinė priežastis ir yra šalies, ūkio sektorių bei atskirų verslų cikliniai svyravimai.

Pagrindinė ir seniausiai suvokiama iš visų rizikų – kredito rizika, kurios minimizavimui bei valdymui bankai nuolat skiria labai daug dėmesio. Siekiant tinkamai įvertinti ir efektyviai valdyti kredito riziką pirmiausia reikia suvokti jos kilmę. Įvairūs autoriai (V. Vaškelaitis, 2003; Peter S. Rose, 1991 ir kt.) kredito riziką apibūdina kaip riziką, kad banko skolininkas dėl tam tikrų priežasčių (ekonominių, politinių pakitimų, bankroto ir kt.) negalės įvykdyti savo įsipareigojimų bankui. Komerciniai bankai, suteikdami paskolas ūkio subjektams įvertina juridinio ar fizinio asmens kreditingumą ir vėliau jį periodiškai stebi, tačiau iškyla klausimas ar pakankamai atsižvelgiama į debitoriaus veiklos perspektyvas, jo verslo ciklo fazę, sektoriaus, kuriam jisai priklauso plėtrą ir pan.

Mokslinėje literatūroje (George H. Hempel, Donald G. Simonson, Alan B. Coleman (1994), Jasevičienė F., Ginotienė R. Stankevičienė V. (2000), Don M. Chance (2004) ir t.t.), kredito rizika, su kuria susiduria visų šalių komerciniai bankai, yra labai plačiai nagrinėjama, tačiau apie tai, kokią poveikį turi ūkio sektorių augimo svyravimai bankų paskolų portfeliams ir kredito rizikai užsimenama tik epizodiškai. A. Bikker (2004) viename iš savo knygos skyrių analizuoja ekonominių šalies rodiklių poveikį bankų pelningumui, paskolų portfeliui bei kredito rizikai. Taip pat pastaraisiais metais užsienio šalių literatūroje pasirodė ir daugiau straipsnių bei leidinių šia tema.

Šio darbo aktualumas susijęs su tuo, kad augant ir plėtojantis Lietuvos ekonomikai, šaliai jau įsijungus į Europos Sąjungos erdvę, neišvengiamai vienos ūkio šakos stiprės ir konkuruos sėkmingai, o kitos – patirs (o gal jau ir patiria) smukimą, todėl komerciniai bankai, siekdami nepadidinti savo prisiimamos kredito rizikos turi stebėti ir formuoti atitinkamus paskolų portfelius. Nors bankai paskolų portfelio formavimo priemonėms skiria labai daug lėšų, tačiau kyla **problema** susijusi su tuo, kad vis dar nepakankamai dėmesio yra skiriama verslo šakų augimo poveikio būsimam kreditų portfeliui įvertinimui. Visi šiuo metu taikomi metodai ir priemonės dažniausiai yra orientuotos esamam skolininko kreditingumui įvertinti, toliau periodiškai jį tikrinant. Tačiau to nepakanka tam, kad būtų galima atsiriboti nuo neigiamų skirtingose ūkio šakose vyraujančių tendencijų poveikio bankų kreditų portfeliui, jo struktūrai bei kredito rizikai.

Šio darbo **tyrimo objektas** – Lietuvos komercinių bankų paskolų ūkio šakoms portfeliai.

Tyrimo dalykas – Lietuvos komercinių bankų paskolų ūkio šakoms portfelių struktūros pokyčiai.

Darbo tikslas - ištirti Lietuvos ūkio šakų augimo poveikį Lietuvos komercinių bankų paskolų portfeliams ir rizikai.

Siekiant šio tikslo, buvo suformuluoti keli **pagrindiniai uždaviniai**:

- aptarti kredito rizikos vietą tarp visų rizikų, su kuriomis susiduria komerciniai bankai;
- išanalizuoti sąsajas tarp verslo šakose vyraujančių tendencijų ir verslo kreditavimo;
- aptarti Lietuvos bankinio sektoriaus vystymosi tendencijas;
- ištirti kokios tendencijos vyrauja įvairiuose Lietuvos ūkio sektoriuose, bei jų įtaką bankų sektoriui;
- išnagrinėti bankų paskolų portfelių, skirtų ūkio sektorių kreditavimui, struktūras ir jų pokyčius;
- ištirti kokį poveikį paskolų portfelis turi bankų finansiniams rodikliams;
- remiantis didžiųjų Lietuvos komercinių bankų (AB SEB „Vilniaus bankas“) analize ištirti kreditų portfelio augimo potencialą;
- pateikti paskolų struktūros pokyčių tendencijas sekantiems penkeriems metams (AB „SEB Vilniaus bankas“) pavyzdžiu.

Darbą sudaro trys pagrindinės dalys: Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelių bei kredito rizikos sąsajos, Lietuvos komercinių bankų paskolų ūkio sektoriams portfelių struktūros pokyčių tyrimas ir banko paskolų ūkio sektoriams portfelio tendencijų ir perspektyvų tyrimas. Pirmąją darbo dalį sudaro penki skyriai, kuriuose detalai analizuojama kredito ir paskolos samprata, trumpai aptariamai kredito rizikos matavimo metodai ir jų taikymo perspektyvos, pateikiami pagrindiniai reikalavimai, kurie keliami siekiant efektyvaus paskolų portfelio valdymo, analizuojamos verslo šakų augimo ir kreditų portfelio sąsajos.

Plačiausia ir išsamiausia yra Lietuvos komercinių bankų paskolų ūkio sektoriams portfelių struktūros pokyčių tyrimo dalis, kurią sudaro penki skyriai. Bankai yra viena iš finansinių institucijų ir siekia pelno, todėl jų veikla taip pat yra cikliška. Kinta ne tik bankų finansiniai rodikliai, tačiau ir jų kreditavimo politika, todėl pirmame antrosios dalies skyriuje analizuojama pačių Lietuvos komercinių bankų dinamika. Toliau analogiškai tiriamos tendencijos kituose šalies ūkio sektoriuose. Trečiame analizės skyriuje detalai nagrinėjamos bendros Lietuvos paskolų rinkos tendencijos. Toliau tiriami ir analizuojami Lietuvos komercinių bankų paskolų

portfeliai pagal ūkio šakas. Antrosios dalies pabaigoje vertinamas kreditų portfelio įtaka AB “SEB Vilniaus bankas” finansiniams rodikliams.

Trečiojoje dalyje analizuojama banko paskolų ūkio sektoriams portfelio tendencijos ir perspektyvos, pasinaudojant ankstesniuose skyriuose gautais rezultatais.

Rašant šį darbą buvo nagrinėjama įvairi užsienio bei lietuvių kalba išleista literatūra, renkami, sisteminami bei analizuojami šalies ūkio sektorių bei komercinių bankų statistiniai duomenys.

Siekiant tyrimo tikslo bei uždavinių įgyvendinimo daugiausia buvo naudojamos Lietuvos banko, Lietuvos statistikos departamento statistiniais duomenimis, AB “SEB Vilniaus bankas” bei kitų Lietuvos komercinių bankų finansine atskaitomybe, Lietuvos banko bei komercinių bankų darytomis ūkio sektorių ir finansų rinkų apžvalgomis.

I. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ PORTFELIŲ BEI KREDITO RIZIKOS SĄSAJOS

1.1. Kredito ir paskolos samprata

Paskolų (kreditų) portfelis – finansinės institucijos per tam tikrą laikotarpį suteiktų paskolų (kreditų) visuma;

Paskolos sąvokos taikymas labiau susijęs su ūkine komercine veikla, tiksliau apibrėžtas ir struktūrizuotas. Skolos terminas taikytinas tarp fizinių asmenų, gali būti plačiau taikomas ir ne tik kaip piniginė skola, mažiau apibrėžtas ir rečiau taikomas tarp profesionalų verslo srityje. Tačiau tai daugiau susitarimo ir tradicijos nei dalykinio bendravimo pasekmė. Skola gali būti pakeista paskolos prievole (CK 6.880 str.). Paskola gali būti išduodama visų fizinių ir juridinių asmenų ir iki 2000 Lt. nereikalaujama rašytinės formos (CK, 2000. P.327-329). Paskola ir skola yra sinonimai.

Literatūroje ir praktikoje paskolos ir kredito sąvokos taikomos kaip lygiavertės (šioje temoje taip pat), bet iš tikrųjų yra atveju, kai negalima jų sutapatinti (CK, 2000 P. 311-314). Rašant darbą taip pat galima kredito sąvoką naudoti kaip paskolos sinonimą.

Kreditas (lot. *Creditum* reiškia skolą ar paskolą) yra pasitikėjimas tarp komercinių partnerių dėl pinigų arba prekių skolinimasi už palūkanas. Kreditas gali būti suteiktas tik banko ar kitos kreditinės įstaigos ir tik rašytine sutarties forma (CK, 2000. 6.881 ir 6.882 str.). Kreditiniai santykiai susiformuoja perskirstant šalyje finansinius išteklius. Laisvų lėšų kaupimas ir jų perskirstymas sudaro galimybę lanksčiai ir efektyviai naudoti ūkyje laikinai laisvas lėšas. Vieni ūkio dalyviai turi santaupų, kurių tam tikrą laiką nenaudoja, o kitiems tuo metu reikalingi papildomi finansiniai ištekliai, nes nuosavų lėšų neužtenka.. Kad galėtų kreditą ir palūkanas gražinti laiku, jo naudotojas skolintus išteklius turi vartoti labai efektyviai, t.y. gauti didesnę vertę už pradinę paskolintą vertę. Kredito sistema paprastina lėšų judėjimą ir taip kuria papildomą vertę.

Svarbiausios **kredito funkcijos** yra (Juozaitienė, 2000. P.138):

- perskirstomoji – tai kreditinių išteklių formavimas ir jų naudojimas paskoloms teikti;
- pakeičiamoji – gryniesi pinigai apyvartoj pakeičiami kreditiniais pinigais;
- kontrolinė – per kreditines operacijas kontroliuojama įmonių ir organizacijų finansinė būklė.

Kreditavimas – svarbi ir reikalinga finansinė operacija. Veikiant kreditiniams santykiams, aktyviai perskirstomos šalies laisvos finansinės lėšos, siekiant kuo racionaliau panaudoti skolintas lėšas. Laikinas laisvų lėšų kaupimas, jų savanoriškas paskirstymas bei perskirstymas sudaro galimybę lanksčiau ir ekonomiškai tikslingiau naudoti krašto piniginius išteklius. Fondai

(depozitai), kurios bankai formuoja iš patikėtų lėšų, daugiausia yra naudojami finansuojant vartotojų paskolas, verslo paskolas ir paskolas nekilnojamajam turtui įsigyti.

Paskolos klientams paprastai sudaro didžiausią bankų turto dalį ir yra rizikingiausia turto rūšis. Todėl paskolų teikimu užsiima specializuotos finansų ir kredito įstaigos.

Atskirų ūkio subjektų kapitalo apyvartos greitis yra nevienodas. Tai yra viena iš priežasčių, kodėl vieni subjektai laikinai sukaupia laisvas pinigines lėšas, o kitiems jų trūksta. Tada vienoje pusėje yra kredito būtinumas bei ekonominis tikslingumas skolintis pinigų, o kitoje – galimybė ir suinteresuotumas teikti kreditą. Priešingu atveju reikėtų gaišti laiką būtinam nuosavų lėšų kaupimui, todėl labai sulėtėtų lėšų bei kapitalo apyvarta.

Kreditavimas gali padėti išspręsti laikino poveikio vienkartinėms išlaidoms problemą ir efektyvaus lėšų manevro gauti finansinės naudos, o lėšų savininkai taip pat gali tikėtis sau naudos.

Kiekviename kreditiniame sandoryje dalyvauja bent du subjektai: kreditorius (bankas) ir skolininkas (paskolos ėmėjas). Kiekvienas iš jų turi savus ekonominius interesus:

- skolintojas pateikia skolininkui kreditinio sandorio objektą – kreditą, nustatydamas jo grąžinimo terminą ir paslaugos apmokėjimo sąlygas, likdamas sandorio objekto savininku,
- skolininkas suinteresuotas skolintis ir tenkinti savo ūkinius finansinius poreikius pagal sutarties sąlygas.

Paskolos klasifikavimo požymiai

Paskolos gali būti įvairiai grupuojamos. Ta pati paskola gali priklausyti kelioms paskolų grupėms ar kategorijoms, pavyzdžiui būti trumpalaikė, išduota su užstatu, su fiksuotomis palūkanomis ir t.t. Paskolos paskyrimas vienai ar kitai grupei priklauso nuo kriterijų, kurie buvo pasirinkti paskolą vertinant.

Paskolos gali būti klasifikuojamos pagal jos grąžinimo būdus (Rutkauskas, 2000. P.222):

- 1) pasiskolinta suma negražinama, bet skolininkas įsipareigoja nustatyta tvarka mokėti palūkanas (amžina paskola). Bet skolininkas turi teisę bet kada išpirkti skolą;
- 2) paskola grąžinama vienu kartu iš karto. Palūkanos gali būti mokamos įvairiai: kartu su paskolos grąžinimu, periodiškai (laikotarpių pradžioje ar pabaigoje);
- 3) paskola grąžinama dalimis kartu su palūkanomis įvairia tvarka ir įvairiais pagrindinės paskolos ir palūkanų dalimis.

Paskolos gali būti atlygintinos ir neatlygintinos. Jeigu paskolos dalykas yra pinigai, manoma, kad paskolos sutartis yra atlygintina. Dažniausiai paskolos sutartis yra neatlygintina, jeigu

paskolos sutarties dalykas yra rūšies požymiais apibūdinti daiktai, o paskolos sutartis nenustato ko kita.

Pagal paskolų gražinimo terminus ir palūkanų mokėjimą yra įvairiai skiriamos. Paskolos pagal jos gražinimo terminus gali būti trumpalaikės ir ilgalaikės:

- *trumpalaikės paskolos* išduodamos laikotarpiui iki vienerių metų, paprastai su fiksuotąja palūkanų norma. Paskola gali būti atnaujinama kitam laikotarpiui;
- *ilgalaikės paskolos* išduodamos ilgesniam nei vienerių metų laikotarpiui. Palūkanos šiems paskoloms skaičiuojamos prie kintamosios palūkanų normos pridedant fiksuotąją maržą, kuri nustatoma periodiškai.

Paprastai trumpalaikis (iki vienu metų) kreditas taikomas esant pinigų stygiui einamiesiems įsipareigojimams (veiklos išlaidoms) apmokėti. Tam gali būti naudojamos banko kredito linijos, banko mokėjimo kortelės ir kita. Ypač plačiai ir sistemingai trumpalaikis kreditas taikomas apyvartinių lėšų susidariusiems papildomiems poreikiams finansuoti. Prie trumpalaikio kredito priskiriamas komercinis kreditas. Tai trumpalaikis įmonės įsiskolinimas už prekes, medžiagas, žaliavas tiekėjams ir paslaugų teikėjams. Kreditas investicijoms – kreditas įstatiniam kapitalui formuoti, atnaujinti ir didinti. Šiam tikslui dažniausiai imami ilgalaikiai kreditai, kurių trukmė susiejama su investicijomis ir projekto įgyvendinimu. (Radavičius, 1997. P.91 ir kiti).

Paskolos pagal gražinimo būdus ir palūkanų mokėjimą gali būti:

- *paskolos iki pareikalavimo*. Neturi nustatytos gražinimo datos ir gražinamos pareikalavus, paprastai išduodamos su kintamąja palūkanų norma;
- paskolos, gražinamos lygiomis dalimis. Jos gražinamos periodiškai mokant pastovią sumą, kurią sudaro gražinamos paskolos dalis ir mokamų palūkanų dalis.;
- *paskolos su fiksuotąja palūkanų norma*. Palūkanos nekinta nuo paskolos išdavimo iki jos sugražinimo.;
- *paskolos su kintamąja palūkanų norma*. Palūkanų norma kinta priklausomai nuo rinkos palūkanų.

Paskolos pagal pinigų skolintojus yra skiriamos:

- tiesioginės paskolos. Vienas konkretus bankas skolina pinigus tiesiogiai vienam klientui;
- sindikuotosios paskolos. Jeigu kai klientui reikalinga pinigų suma viršija vieno banko galimybes. Tokiu atveju keletas bankų paskolina klientui reikiamą pinigų sumą;
- netiesioginio dalyvavimo paskolos. Finansinės institucijos skolina pinigus, nežinodami konkretaus kliento. Šiuo atveju paskolos sąlygos yra aptariamoms su banku tarpininku ir paprastai jos skiriasi nuo sąlygų, kuriomis paskola išduodama klientui;
- faktoringas. Bankas arba kita finansinė institucija perka kliento gautinas sumas už pinigus. Šiuo atveju bankas prisiima visą riziką, susijusią su sumų nesumokėjimu. *Faktoringas*

anglų kalba tai agentas, tarpininkas. Tai banko ar specialios finansinės institucijos tiekėjo piniginių reikalavimų pirkimas pirkėjui ir jų inkasavimas už tam tikrus komisinius. Faktoringo įmonė iš savo klientų perka reikalavimus pirkėjams apmokant 80-90 proc. atgautų pinigų vertės, ir apmokant likusią dalį 10-20 %, atskaičiuojant komisinius mokesčius ir procentą už kreditą griežtais nustatytais terminais nepriklausomai nuo lėšų, gautų iš pirkėjo. Vėliau atėjusios įplaukos iš pirkėjo užskaitomos faktoringo įmonei.

- lizingas. Ūkinė veikla, kai specialia lizingo sutartimi pagrindinis ūkio subjektas perleidžia teisę naudotis tam tikru nekilnojamu ir kilnojamu turtu fiksuotam ar neapibrėžtam laikotarpiui kitam ūkio subjektui. Už teisę naudotis turtu pastarasis moka iš anksto sutartus dažniausiai periodinius nuomos mokėjimus. Į mokėjimus įeina lizingo įstaigos priskaičiuotos išlaidos: paskolai ir palūkanoms gražinti, turto nusidėvėjimui kompensuoti, draudimo įnašai bei lizingo įmonės pajamoms formuoti. Dažniausiai taikomas ilgalaikėi mašinų, įrengimų, transporto priemonių ir kito kilnojamo ir nekilnojamo turto nuomai. Skirtingai nuo įprastos nuomos lizingo sutartyje dalyvauja ne du, o daugiau subjektų: įrengimų pardavėjas, lizingo kompanija, draudėjas ir turto naudotojas, įvairūs tarpininkai bei garantai (Sutartys: principai ir praktika, 2001. P.114-118; 255-259).

Grupavimas pagal paskolos gavėjus ir skolinimo tikslą.

Paskolos gali būti verslo (komercinės) ir vartotojiškos, išduodamos juridiniams ir fiziniams asmenims, bankams ir kitoms finansinėms institucijoms, valdžios organams, nevyriausybinėms organizacijoms ir t.t.

Banko paskolos gali būti (Rutkauskas, 2000. P.325) apdraustos ir neapdraustos (kreditinės linijos ir automatiškai atsinaujinančios). Revolverinis kreditas kaip kredito rūšis (Juozaitienė, 2000. P.139) – skolininkas kredito sutartyje numatytą pinigų sumą gali naudoti bet kokių metu.

Bankas nustato skolininkui maksimalų skolinimosi limitą, tačiau leidžia skolinti iki maksimalaus limitu tik pagal atsinaujinančią paskolą.

Paskolos bankams ir kitoms finansinėms institucijoms. Paskolos gali būti apdraustos arba neapdraustos, gali varijuoti nuo vienkartinų paskolų iki pastovių kredito linijų suteikimo.

Grupavimas pagal paskolų apdraudimą:

1. *Apdraustosios paskolos.* Jų sugražinimas garantuojamas įkeičiant turtą:

- nekilnojamąjį turtą;
- vertybinius popierius;
- piniginius depozitus arba taupomašias sąskaitas;
- gamybos inventorių arba atsargas;
- gautinas pinigų sumas arba gaunant trečiųjų asmenų garantijas.

Garantijų ir užstatų tikslas – sumažinti banko riziką patirti nuostolius tuo atveju, jeigu paskola nebūtų sugrąžinta.

2. *Neapdraustosios paskolos* išduodamos atsižvelgiant į gerą kliento finansinę būklę. Šiuo atveju bankas yra visiškai priklausomas nuo kliento finansinės veiklos.

Bankinio kredito pagrindinės formos yra tokios (Juozaitytė, 2000.P.132-137;138-139, Rutkauskas, 2000. P.334-340):

- skubus kreditas (suteikiamas skolininkui laikotarpio pradžioje, palūkanos jam skaičiuojamos nuo visos sumos, o pagrindinė kredito suma padengiama periodiniais įnašais arba vienkartinio mokėjimu laikotarpio pabaigoje);

- kreditinė linija – tai banko įsipareigojimas suteikti sutartyje numatytą pinigų sumą pagal skolininko reikalavimą, skolinimo laikotarpis dažniausiai iki vienerių metų arba projektui įgyvendinti laikotarpiui. Kreditinė linija atveria klientui palankiausias skolinimosi galimybes. Klientas gauna galimybę naudotis kreditu nustatytais terminais ir sumomis. Palūkanos mokamos tik už panaudotą kreditinės linijos dalį;

- kreditas pagal overdraftą – tai neterminuotas kreditas, kurį įmonė gali gauti pagal pirmąjį pareikalavimą už palūkanas, priklausančias nuo sutarties sąlygų. Tai banko mokama pinigų suma, viršijanti aptarnaujamos įmonės einamosios sąskaitos likutį. Paprastai nustatoma riba arba limitas, kurios klientas negali viršyti. Todėl overdraftas iš tiesų nėra paskola, o finansinė priemonė įmonės laikinam nemokumui kompensuoti. Už šią neatidėliotiną paslaugą bankas ima padidintus procentus. Padidintos palūkanos skaičiuojamos ir mokamos už kiekvieną išskolinimo dieną. Esant ilgesniam piniginių lėšų stygiui tikslinga išiforminti įprastą kreditą su normalia palūkanų norma. Kreditinės linijos ir overdraftai gali turėti revolverinio kredito pobūdį;

- forfeitingas. Bankas perka vekselius, atsirandančius vykdant eksporto sandorius. Paprastai reikalaujama, kad importuotojo šalies bankas suteiktų garantiją tokiam sandoriui. *Forfeitingas* (atsisakymas nuo teisių) – tai viena iš eksporto kredito formų, perkant vekselius ar kitus skolos reikalavimus. Tai komercinio kredito transformacija į bankinį formą. Jį atliekant pardavėjas – eksportuotojas, kuris įvykdė savo įsipareigojimus, inkasuoja importuotojo atsiskaitomuosius dokumentus, kad gauti grynus pinigus. Pirkėjo interesus atstovauja bankas ar kita speciali finansinė institucija.

Verslo kreditas.. Bankai siūlo įvairias paskolas verslui vystyti. Ši paskolų rūšis yra pati svarbiausia rašant šį darbą. Komerciniai bankai siūlo trumpalaikes ir ilgalaikes paskolas verslo sektoriui, taip pat apdraustas ir neapdraustas paskolas. Apdraustų paskolų pavyzdys yra debitorinės paskolos ir paskolos inventoriui įsigyti; neapdraustų paskolų pavyzdžiai yra kreditinės linijos ir automatiškai atsinaujinančios paskolos. Abiem atvejais – ir kreditinėms linijoms, ir apyvartiniam kreditui bankas skolininkui nustato maksimalų skolinimosi limitą.

Tačiau bankas leidžia skolininkui skolintis iki maksimalaus limito tik tuo atveju, jeigu tai yra atsinaujinanti paskola. Tokiam įsipareigojimui bankas nustato mokestį. Suteikdamas kreditinę liniją, bankas neleidžia skolininkui pasiekti nustatyto maksimalaus skolinimosi limitu ribos.

Verslo paskolos dažniausiai yra teikiamos juridiniams asmenims, o vartotojiškos paskolos išduodamos privatiems asmenims.

Verslo paskolos kaip investuotojų (skolintojų) pinigai gali būti skolininko panaudoti:

- 1) materialiniams ištekliams įsigyti,
- 2) investiciniams projektams finansuoti,
- 3) ūkinei komercinei veiklai finansuoti,
- 4) vertybiniais popieriais, prekiniais ir kitiems dokumentams apmokėti,
- 5) mokesčiams ir kitiems mokėjimams atlikti,
- 6) naujoms įmonėms įsigyti,
- 7) filialams, atstovybėms užsienyje atidaryti ir finansuoti ir pan.

1.2. Verslo šakų augimo, paskolų portfelio struktūros bei kredito rizikos ryšys

Jau seniai pastebėta, kad kiekvienas verslas susiduria su ciklišku. Rinkoje nuolat vyksta kaita – kuriasi naujos, sunyksta senos, nesugebėjusios išsilaikyti rinkoje, įmonės. Tuo pačiu metu dirbančios ir analogišku verslu besiverčiančios bendrovės gali būti visai skirtingos finansinės būklės. Bankams yra ypatingai svarbu suteikiant paskolas nustatyti, kokioje verslo ciklo fazėje yra skolininko įmonė siekiant priimti tinkamą sprendimą ir tinkamai nustatyti kredito riziką.

Savaime suprantama, kad naujai susikūrusioms arba finansinių problemų turinčioms bendrovėms labiausiai reikia finansinių šaltinių, tai didina šių įmonių paklausą banko paskoloms, tačiau daugelis bankų, siekdami neprisiimti itin didelės kredito rizikos vengia išduoti kreditus tokioms bendrovėms. Kita vertus, gali atsitikti taip, kad ta naujai įsikūrusi bendrovė užsiima išties perspektyviu ir pelningu verslu bei gali būti geru skolininku, o pradžioje patikimai ir ilgai veikianti bendrovė – patirti nuosmūkį. Dėl šios priežasties, bankas turi labai atidžiai ištirti ne tik potencialaus skolininko dabartinę finansinę būklę, bet ir jos cikliškumą, nustatyti kurioje ciklo fazėje jis dabar yra ir prognozuoti kada ir su kokiais sunkumais jis gali susidurti.

Cikliniai procesai vyksta ne tik atskirame versle, tačiau ir verslo šakose bei bendrai šalies ar regiono ekonomikoje. Jacob A. Bikker (2004) išskiria kelis pagrindinius makroekonominis veiksniai, kurie itin stipriai veikia banko pelningumą, paklausą kreditams, kredito portfelio struktūrą bei prisiimamą riziką: realaus BVP augimas, ilgo laikotarpio palūkanų norma, trumpo laikotarpio palūkanų norma, akcijų kainos indeksas, nedarbas, žlugimų (bankrotų) skaičius, infliacija, reali pinigų pasiūla, būstų kainų pokytis.

Realus BVP augimas. Tai tiesioginis makroekonominio vystymosi indikatorius, tuo pačiu puikiai iliustruojantis paklausą bankinėms paslaugoms, tame tarpe ir paskoloms. Manoma, kad

analogiškai šio veiksnio kaitai kinta ir banko pelningumas, gerėja kreditų portfelio kokybė bei apimtis. Jacob A. Bikker (2004) atliktų tyrimų duomenimis, banko pelnai, kai BVP augimas yra virš 2 proc. yra 2,5 karto didesni nei tuo atveju, kai BVP auga mažiau nei 2 proc. Tai demonstruoja, kad kapitalas ir rezervai akumuliuojami kur kas greičiau esant ciklinio pakilimo fazėje.

Ilgą laikotarpio palūkanų norma (10 metų vyriausybės vertybiniai popieriai). Dalį paskolų portfelio sudaro ilgalaikiai kreditai, kuriems yra taikoma atitinkama palūkanų norma. Šis rodiklis tiesiogiai ne koreliuoja su banko pelningumu ir nedaro reikšmingos įtakos kredito rizikai, tačiau nustatant ilgalaikių kreditų palūkanas, į šio rodiklio kitimo tendencijas verta atsižvelgti.

Akcijų kainos indeksas. Šis veiksnys tiesiogiai veikia banko pelningumą. Turint omenyje, kad kreditų rizika suprantama dvejopai – ne tik kaip išduotų paskolų, bet ir solininkų vertybinių popierių rizika, tai šis rodiklis taip pat turi įtakos kreditų portfelio kokybei. Iš vienos pusės, mažėjant akcijų kainos indeksui, mažėja banko turimų vertybinių popierių portfelio vertė, antravertus, tai reiškia skolininkų turto vertės mažėjimą, kas neigiamai veikia kreditų portfelio kokybę.

Nedarbas. Šis veiksnys netiesiogiai veikia banko pelningumą. Jeigu trumpalaikis nedarbas – verslo ciklo atspindys, tai ilgalaikis rodo ekonominį nestabilumą. Šis matas puikiai atspindi verslo ciklo fazę. Didėjantis nedarbas tam tikroje pramonės šakoje atskleidžia esamus sunkumus toje verslo srityje. Iš kitos pusės, banko paskolų portfelį sudaro ne tik verslo, bet ir individualūs kreditai, kurių riziką nedarbo didėjimas įtakoja neigiamai.

Žlugimų (bankrotų) skaičius. Tai tiesioginis kredito rizikos indikatorius. Paprastai šio rodiklio reikšmė padidėja ekonominio nuosmūkiu metu, todėl jo kitimą bankai turi nuolat sekti ir prognozuoti. Iš kitos pusės, reikia nepamiršti, jog dėl biurokratinių formalumų (kol įteisinamas įmonės žlugimas) šio rodiklio reikšmė gali atsilikti nuo ekonominio ciklo.

Infliacija. Infliacija tiesiogiai veikia banko aktyvų vertę. Jos poveikis yra daugialypis: daro įtaką verslo ir individualiom išlaidoms, akcijų kainoms, nominalioms palūkanų normoms, pinigų pasiūlai ir t.t. Dažnai nuo šio rodiklio kitimo tendencijų bankai, suteikdami kreditus, apsidraudžia varijuodami paskolos palūkanų normomis.

Reali pinigų pasiūla. Vienavertus, jeigu rinkoje yra daug laisvų lėšų – tai paklausa banko kreditams mažėja, kas verčia mažinti paskolų palūkanas. Iš kitos pusės, didelė pinigų pasiūla didina infliaciją, į kurios poveikį bankai taip pat turi atsižvelgti suteikiant kreditus.

Būstų kainų pokytis. Šis veiksnys svarbus kreditų portfeliui dėl to, kad vis didesnę dalį paskolų sudaro gyvenamojo būsto paskolos. Dėl šios priežasties, gyvenamojo ploto kainos daro didelę įtaką būsto paskolų paklausai.

Visi šie makroekonominiai veiksniai vienaip ar kitaip veikia šalies ekonomiką, verslą, kreditų paklausą, portfelio struktūrą ir galiausiai kredito riziką. Dėl šios priežasties juos nuolat reikia stebėti, prognozuoti kaip jie paveiks banko skolininkus ir dar prieš numatomą ekonominį ar tam tikros verslo šakos (atskiros įmonės) nuomūnio fazę, imtis atitinkamų veiksmų siekiant minimizuoti kredito riziką.

Esant ekonominiams sunkumams itin svarbu, kad finansinės institucijos palaikytų tamprų ryšį su jų priežiūros organizacijomis, nes dauguma bankų vis dar nepakankamai dėmesio skiria kreditų portfelio cikliškumui.

Kaip jau buvo minėta šio darbo poskyryje, pati kreditų pasiūla yra cikliška. Galimos dvi kreditavimo politikos:

- Didinti kreditų apimtis ir supaprastinti jų išdavimą bei priežiūrą ekonominio pakilimo momentu, bei griežtinti priemonės nuosmūnio metu; Tokiu atveju pakilimo fazėje banko pelningumas labai išauga
- Laikytis nuoseklios kreditavimo politikos, kai ekonominio pakilimo metu kreditų apimtis didėja saikingai, išdavimo sąlygos išlieka daugmaž pastovios, t.y. pakankamai griežtos.

Antroji politika leidžia išvengti svyravimų banko viduje, o kartu suteikia stabilumą bei kryptingumą. Verslo bei ekonominių ciklų kaita ir taip pakankamai destabilizuoja bankų veiklą, todėl papildomi kreditų pasiūlos svyravimai turi būti sumažinti iki minimumo.

Kiekviena ekonominės veiklos šaka pasauliniu mastu yra tam tikrame ciklo taške ir būtent nuo dabartinės situacijos galima daryti prognozes, kiek, kuria linkme ir kokį laikotarpį gali augti tam tikras ūkio sektorius. Pavyzdžiui, naujosios technologijos yra nauja ir pažangi sritis, kurios augimas yra didžiulis visame pasaulyje. Jų diegimas ir taikymas plečiasi ir šios veiklos perspektyvos yra teigiamos. Esant tokiai situacijai, bankai kaip tik ir turėtų orientuotis į tokios veiklos finansavimą.

Iš viso to galima daryti išvadą, kad verslo bei individualių klientų kreditavimas tampriai siejasi tiek su šalies ar regiono ekonominiu, tiek su atskiro verslo ciklais.

1.3. Rizikos klasifikacija bei kredito rizikos vieta tarp jų

Bankas – tai finansinė institucija, kuri nuolat savo veikloje susiduria su įvairaus pobūdžio rizikomis ir neapibrėžtumais. Rizika yra analizuojama trejopai. Viena, yra akivaizdu, kad rizika – tai neapibrėžtumas, kita, rizika kelia naujų pasiūlymų, suteikiančių bankui ar bet kuriai kitai organizacijai konkurencinių pranašumų siekiant numatytų tikslų. Pagaliau rizika visada būna pagrindine bankų bankroto priežastimi. G. Ševčenko, L. Ustinovičius ir kt. autoriai (2004) riziką apibūdina kaip banko situacinę charakteristiką, kuri rodo vykdomos veiklos galutinio rezultato neapibrėžtumą ir galimus padarinius. Literatūroje (Jasevičienė F., Ginotienė R., Stankevičienė V.; 2000) rašoma, kad rizikos valdymas – tai procesas, kuris leidžia banko akcininkams

priimtinos rizikos ribose maksimizuoti banko pelną. Todėl akivaizdu, kad rizikos valdymo poreikis bankuose yra didžiulis, nes būtent šios finansinės institucijos užtikrina ekonomikos likvidumą, finansinio ir kitų sektorių stabilumą.

Apžvelgus įvairių autorių pateiktas rizikos sąvokas ir jos valdymo būtinumą bankuose, natūraliai kyla klausimas, kiek ir kokių egzistuoja rizikų bei kurios iš jų yra svarbiausios. G. Kancerevyčiaus knygoje (2004) rašoma, kad vienos rizikos yra išmatuojamos (tokios kaip rinkos, likvidumo, kredito), kitos – tik prognozuojamos (teisinė, operacinė), o dar kitos – neišmatuojamos (verslo, įvykio, sisteminė rizika). Bankai daugiausia orientuojasi ir stengiasi valdyti išmatuojamas rizikas.

Nagrinėjant įvairius literatūros šaltinius galima surasti pačių įvairiausių rizikų klasifikacijų ir vertinimų. Finansų teorija kol kas negali pasiūlyti visuotinai priimtos ir tuo pat metu išsamios rizikų klasifikacijos. Todėl praktikoje rizika reiškiasi įvairiai ir tradiciškai, ta pati rizikos rūšis gali būti įvardijama skirtingais terminais. Be to, dažnai sudėtinga rasti ribą, skiriančią skirtingas rizikos rūšis. Antra vertus, G. Kancerevyčius (2004) teigia, jog tikslingiausia naudoti Bazelio kapitalo pakankamumo taisyklėse apibrėžtą klasifikaciją, pagal kurią išskiriamos rinkos, kredito, operacinė ir likvidumo rizikos. Manoma, kad būtent šių rizikų grupės bankui gali atnešti didžiulius nuostolius, o visos kitos pasireiškia retai, neapibrėžtai ir dažniausiai yra ignoruojamos. Iš kitos pusės, kitų bankų veikiančių pavojų nesuvokimas bei apsiribojimas minėtomis rizikomis gali reikšti paprasčiausią neišprusimą ir nesugebėjimą pažvelgti į pavojus sistemai.

Šiame darbe didžiausias dėmesys skiriamas bene pagrindinei bei seniausiai suvokiamai – kredito rizikai, todėl atkreipiamas dėmesys į būtent šios rizikos vietą kitų rizikų kontekste.

G. Ševčenko, L. Ustinovičiaus, R. Balčevič darbe (2004) yra pateikiamos dvi schemos (1 ir 2 priedai), kuriose rizikos ir jų rūšys grupuojamos labai skirtingai, pagal įvairius kriterijus. Pirmojoje klasifikacijoje rizikos skirstomos į dvi pagrindines šakas: ekonominę ir politinę, kurios dar kartą išskiriamos į vidinę ir išorinę rizikas. Toliau palaipsniui išskiriama visa eilė įvairiausių rizikų, tačiau kadangi šiame darbe orientuojamasi į kredito riziką, tai užtenka pasakyti, kad ji priskiriama prie aktyvų valdymo rizikos grupės, kuri, savo ruožtu, priklauso vidinei rizikai. Antroji schema yra kur kas aiškesnė ir labiau suprantama. Analogišką rizikos klasifikaciją (3 priedas) pateikia ir Vytautas Vaškelaitis (2003), kur bendrą riziką sudaro vidinė bei išorinė rizikos. Išorinė papildomai išskiriama į pirmos ir antros eilės išorines rizikas. Kredito rizika priklauso pirmajai. Galima daryti išvadą, kad šios klasifikacijos remiasi skirtingais kriterijais ir ta pati rizika gali būti vertinama įvairiapusisškai.

Vytautas Vaškelaitis pateikia ir dar vieną rizikų klasifikaciją (4 priedas), kur įdomu tai, jog išskiriamos net trys rizikų klasės: rinkos, įvykdymo ir aplinkos. Šioje sistemoje kredito rizika priklauso aktyvų-pasyvų valdymui. Pagal šią schemą galima sakyti, kad kredito rizika – rinkos

rizikos dalis, nors 3 priede pateikiamoje klasifikacijoje rinkos ir kredito rizikos – egzistuoja lygiagrečiai. Požiūris į visą rizikų sistemą gali būti labai skirtingas, nes jis įtakoja konkrečios rizikos vietą.

Kredito rizika, panašiai kaip 1 bei 4 prieduose pateiktose schemose priskiriama turto (aktyvų) rizikos grupei.

Iš visų šių rizikų grupavimo schemų ir klasifikacijų, galima daryti išvadą, kad kredito rizika – tai rizika, su kuria susiduria bankai, siekdami efektyviai ir tinkamai valdyti savo turta (aktyvus), ir kuri kyla dėl aplinkos (išorės vartotojų) nenumatytų veiksmų.

Kredito rizika – viena iš seniausiai suvoktų rizikų, todėl ją išskiria visi autoriai ir dėl jos egzistavimo bei svarbos niekas nesiginčija. Antra vertus, ši sąvoka literatūroje suvokiama dvejopai.

Dauguma autorių (V. Vaškelaitis, 2003; Peter S. Rose, 1991 ir kt.) kredito riziką apibūdina kaip riziką, kad banko skolininkas dėl tam tikrų priežasčių (ekonominiai, politiniai pakitimai, bankrotas ir kt.) negalės įvykdyti savo įsipareigojimų bankui. Iš kitos pusės, Jasevičienė F., Ginotienė R. Stankevičienė V. (2000) kredito riziką traktuoja dvejopai. Minėti autoriai teigia, kad ši rizika būdinga ne tik paskoloms, bet ir kitiems balansiniams straipsniams, tokiems kaip garantijos, laidavimai, investicijos į vertybinius popierius, ateities sandoriai. Tokiu atveju atsiranda labai glaudžios sąsajos tarp kredito bei investicijų rizikų. Norint išvengti dviprasmiškumo, šiame darbe kalbant apie kredito riziką, ji bus traktuojama kaip rizika, kuri atsiranda išduodant įvairias paskolas individuoliems bei verslo klientams.

Norint dar geriau suvokti kredito rizikos esmę, dera paminėti, kad literatūroje ji skirstoma į dar smulkesnes dalis. George H. Hempel, Donald G. Simonson, Alan B. Coleman knygoje (1994) banko kredito rizika išskiriama į dvi pagrindines dalis: sandorio riziką (angl. transaction risk) ir portfelio riziką. Portfelio rizika atitinkamai gali būti skaidoma į vidinę (angl. intrinsic) ir koncentracijos rizikas. Vidinė rizika yra tokia, kuri būdinga tik specifiniam skolininkui, tokia kaip skolininko vartotojų bazė, jo geografinė rinka, jo įtaka ir t.t. Koncentracijos rizika susijusi su tuo, kokios sumos ar banko kreditų portfelio dalis yra sutelkta tam tikrose pramonės šakose ar geografiniuose regionuose. Sandorio rizika apibūdinama trimis elementais: banko kreditų organizavimu, per kurį administruojama kredito funkcija; kredito tyrimo ir analizės metodais; ir banko taikomais standartais patvirtintoms paskoloms – pvz. sutartyje nurodyti terminai, papildomi įsipareigojimai ir pan.

Kitame literatūros šaltinyje (Icici Research Center, 2005) kredito rizika skirstoma į:

- Įsipareigojimų nevykdymo riziką;
- Portfelio riziką
  - Vidinę riziką

- Koncentracijos riziką

Šitoks skirstymas taip pat atskleidžia kredito rizikos dvilyumą. Ištiesų bankui yra labai svarbu užtikrinti ne tik antrosios šalies įsipareigojimų vykdymą, bet ir tinkamai valdyti jau suformuotą kreditų portfelį.

Don M. Chance (2004) pateikia dar įdomesnę kredito rizikos suskirstymą. Jis teigia, kad egzistuoja esama (angl. k. „current“) ir potenciali kredito rizikos. Esama kredito rizika – rizika, kad skolininkas nevykdo savo įsipareigojimų dabar. Potenciali kredito rizika (angl. potencial credit risk) yra rizika, kad skolininkas nevykdys savo įsipareigojimų ateityje ar kontrakto galiojimo laikotarpiu. Autorius tikriausia turėjo omenyje tai, kad svarbu yra ne tik nustatyti dabartinę skolininko būklę, bet taip pat sekti jo kreditingumą viso sandorio metu.

Visų šių suskirstymų pasekoje, galima teigti, kad kredito rizika yra labai įvairiapusiška ir jos valdymas – sudėtingas procesas.

Turint omenyje, kad suteikti kreditai – viena iš pagrindinių banko turto dalių, kredito rizikos valdymo svarba tik dar labiau išauga. Jos valdymo tikslas – įvertinti ir iki minimumo sumažinti galimų nuostolų galimybę. Kaip teigia V. Vaškelaitis (2003), kredito rizikos priimtinumas banke kinta ciklais. Iš pradžių kovojama dėl rinkos dalies, lengvinamos kreditavimo sąlygos, mažinamos kredito kainos. Tačiau tokia politika ilgainiui daro didesnių nei įprasta kredito nuostolių, o tai priverčia banko vadovybę sugriežtinti kreditavimo sąlygas. Sugriežtinus sąlygas, sumažėja kreditavimo apimtis ir klientų srautas. Dėl to mažėja pelningumas. Tada vadovybė vėl nusprendžia laisvinti kreditavimo sąlygas, skatinti kreditavimą. Ciklas prasideda iš naujo. Šitokia taikoma praktika nėra palanki, nes bet kokie svyravimai banko vidinėje kreditavimo politikoje atneša daugiau žalos nei naudos. Dėl šios priežasties kiekvienas bankas jau prieš pradėdamas veiklą turi nusistatyti konkrečias priimtinos kredito rizikos ribas ir jų laikytis.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad dėl savo svarbos ir įvairiapusiškumo kredito rizikos valdymas – viena iš svarbiausių banko funkcijų, kurios užtikrinimui būtina, kad bankas turėtų ir laikytųsi konkrečios kreditavimo politikos bei priežiūros institucijų reikalavimų, kurtų duomenų bazes, įvertintų kliento ūkinę ir finansinę būklę, stebėtų paskolų portfelio kokybę.

1.4. Kredito rizikos įvertinimo metodai

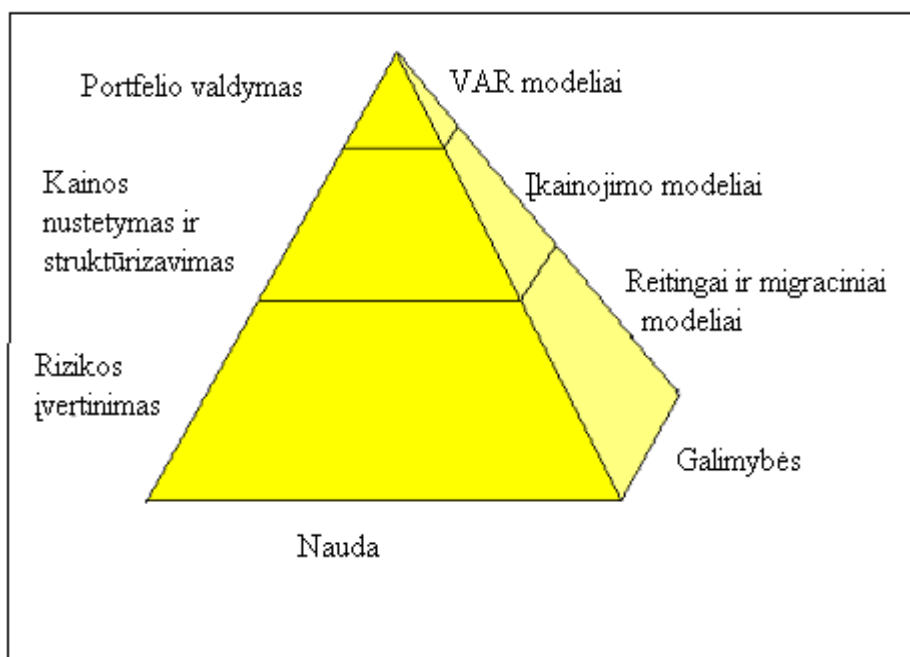
Viename iš mokslinės literatūros straipsnių H. Greenspan (2001) teigia, kad viena iš priežasčių, kodėl įvairių šalių bankų sektorius per pastarąjį dešimtmetį išliko stiprus ir palyginti stabilus – tai naujos rizikos valdymo technologijos ir metodologijos. Būtent šių naujų atradimų pasekoje, bankai tampa vis mažiau priklausomi nuo analitikų bei kitų bankų darbuotojų subjektyvių vertinimų. Antra vertus, žmogiškojo faktoriaus vertinant kredito riziką visiškai išvengti neįmanoma. Nauji metodai rizikos valdyme bei naujos technologijos paspartino investicijų rinkos augimą bei naujų finansinių instrumentų atsiradimą. Galiausiai naujų instrumentų ir metodologijų atsiradimas sąlygojo didesnę kreditų prieinamumą, geresnę kreditinių išteklių paskirstymą ir taip sustiprino visą finansinį sektorių. Naujas kredito rizikos įvertinimo metodologijas apjungus su kompiuterinėmis bei telekomunikacinėmis technologijomis, reikšmingai sumažėjo rizikos valdymo kaštai, kurie anksčiau buvo labai dideli.

Taigi, naujos modernios kredito rizikos valdymo metodikos buvo pradėtos taikyti tik XX a. paskutiniajame dešimtmetyje. Egzistuoja gausi kredito rizikos įvertinimo metodų įvairovė, todėl juos klasifikuoti yra sudėtinga. Bazelio komitetas, kuris formuoja teisinius aktus (2005), kredito rizikos matavimo metodus skaido į šiuos modelius:

- Kreditų rizikos įvertinimo („credit scoring“)
- kreditų portfelio rizikos

Taip pat yra teigiama, kad bankas, naudodamas kurią nors iš metodologijų privalo rinkti kiekybinę ir kokybinę informaciją tiek apie pačius modelius, tiek duomenis reikalingus kredito rizikos apskaičiavimui.

Kitame literatūros šaltinyje (Icici Research Center, 2005) papildomai išskiriami kredito įkainojimo metodai ir pateikiama modelių piramidė (1 pav.), kuri ne tik klasifikuoja naudojamus metodus, bet ir parodo jų teikiamą naudą bei galimybes.

1 pav. Kredito įkainojimo metodai.

Šaltinis: ICICI Research center (2005)

Kredito rizikos įvertinimo metodas („Credit scoring“) - jis pagrįstas realiais statistiniais duomenimis apie ankstesnę skolininko elgseną, finansinę būklę, įsipareigojimų vykdymą ir pan. Egzistuoja nustatyta visa eilė kriterijų, pagal kuriuos fizinis ar juridinis asmuo (jų vertinimo specifiška skiriasi) yra įvertinamas banko pasirinktoje skalėje. Pagal bendrą surinktų taškų skaičių, skolininkui suteikiamas rizikos laipsnis. Kiekvienas bankas naudoja kiek skirtingas „credit scoring“ modifikacijas, tačiau jų esmė tokia pati – skaičių skalėje įvertinti skolininko kreditingumą ir suteikti jam tam tikrą rizikingumo laipsnį, kuriuo vadovaujantis priimami paskolų suteikimo ir įkainojimo sprendimai.

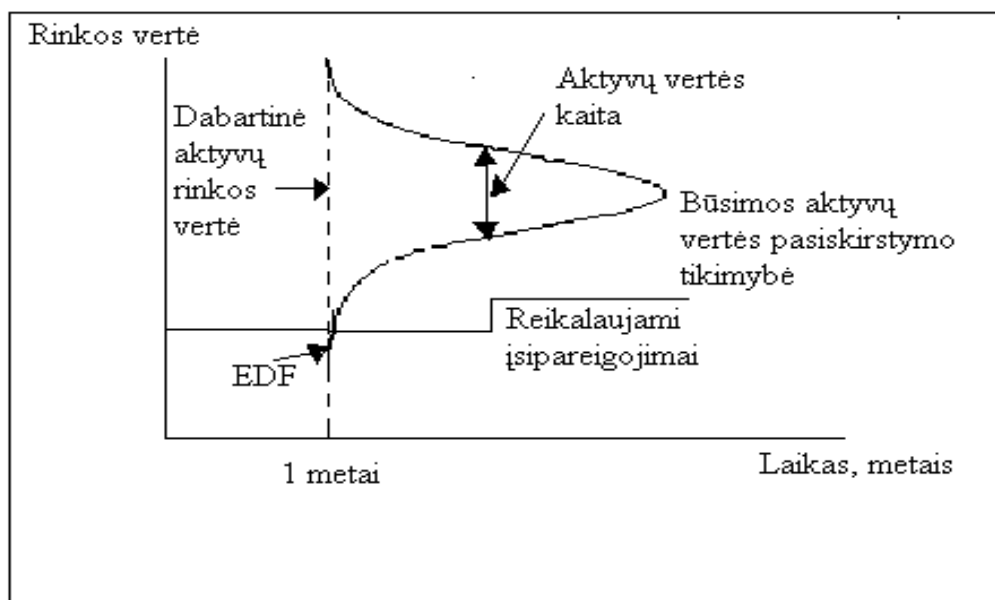
Pagal vieną iš internetinių literatūros šaltinių (Risk psychology.net., 2005), kreditų portfelio rizikos modeliai gali būti suskirstyti į tris pagrindines grupes:

- paremti Mertono teorija;
- statistiniai (regresiniai);
- ekonometriniai.

Visi šie kredito portfelio rizikos modeliai naudoja modifikuotas rinkos rizikos matavimo technikas, tokias kaip „value-at-risk“ (VaR).

Mertono teorija

Šia teorija paremtuose modeliuose įsipareigojimų nevykdymo tikimybės paskaičiuojamos atsižvelgiant į firmos kapitalo struktūrą ir turto vertės kaitą. Ši teorija teigia, kad firma nevykdo savo įsipareigojimų tada, kai jos įsipareigojimų vertė viršija jos turto vertę iki pareikalavimo. Ši teorija buvo sukurta dar 1973 m. Ji parodo kaip mažėja firmos marža kai įmonės vertė artėja prie skolos vertės ir kaip bendrovė nevykdo savo įsipareigojimų kai šie dydžiai susilygina (2 pav).

2 pav. Mertono išpareigojimų nevykdymo modelis

Šaltinis: Garside T., Stott H., Stevens A (1999).

Teisių turėtojai perleidžia savo nuosavybės teisę patvirtinti kreditoriams, bet taip pat jie turi teisę išsipirkti kreditą iki termino pabaigos ir tuo pačiu gražinti neapmokėtą skolą. Jei firmos vertė viršija savo išpareigojimus suėjus terminui, teisių turėtojai gražins skolą ir išlaikys likusią firmos vertę. Priešingu atveju, jei firmos vertė yra daug mažesnė nei jos išpareigojimai suėjus terminui, firmos savininkai nevykdys turimų išpareigojimų.

Mertono modelis parodo, jog firmos vertės mažėjimas ar firmos vertės priartėjimas prie skolos termino pabaigos (kai artėja terminas teisių turėtojui išsipirkti turimą nuosavybę) yra vertinamas kaip bevertis – išpareigojimų nevykdymo klausimas.

Taip pat šis modelis teigia, kad firma nevykdys išpareigojimų jei per dvylikos mėnesių periodą, turto rinkos vertė nukris žemiau pradinės vertės.

Statistiniai (regresiniai) modeliai

Miller (1998) nustatė, kad EDF („expected default frequency“ – laukiamas išpareigojimų nevykdymo dažnis) tai atsitiktinis kintamasis dydis, kuris gali prognozuoti išpareigojimų nevykdymo reikšmes tarp šių periodų: nuo 18 mėnesių ir yra statistiškai reikšmingas iki 36 mėnesių. Kadangi portfelio valdymas priklauso nuo informacijos orientuotos į teisingas kainas, todėl išpareigojimų nevykdymo tikimybė paprastai praneša apie pablogėjusią ar pagerėjusią kreditų portfelio kokybę dar prieš tai kai reitingų agentūros analizuoja finansinius rodiklius.

Šis EDF (expected default frequency) nustatymo metodas nustato reitingą kiekvienam kreditui, kuris paremtas kiekybiniais ir kokybiniais duomenimis (panašią technologiją naudoja ir reitingavimo agentūros). Kiekvienam reitingui priskiriamas atitinkamas EDF. Reitingai surašomi į matricą, kuri apsprendžia tikimybę, kad skolininko reitingas pasikeis per tam tikrą periodą

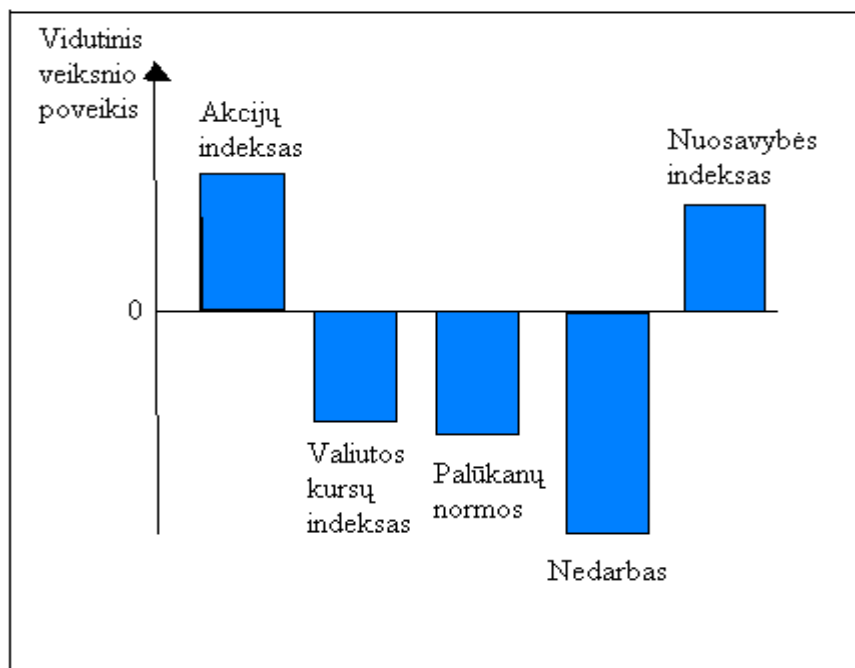
(paprastai vienerius metus). Reitingų matricos sukurtos stebint reitingų migracijos procesą grupėje įmonių apimant daugiau nei vieną ekonominį ciklą.

CreditRisk+ tai statistinio (regresinio) modelio pagrindas, kur įsipareigojimų nevykdymas yra paprasčiausia statistinė tikimybė. Įsipareigojimų nevykdymo kitimas reiškia koreliacijos struktūrą ir tai yra priežastis dėl ko atsiranda portfelio rizika. Kreditų įsipareigojimų nevykdymo įvertinimas kinta nuolat ir nėra apibrėžtas.

Įsipareigojimų nevykdymo koreliacija įvyksta dėl išorinių faktorių tokių kaip regioninis ekonomikos stiprumas ar pramonės silpnumas. Minimalus duomenų reikalavimas daro modelį labiau įgyvendinamą ir analitinis skaičiavimas nuostolingą portfelio pasiskirstymui yra labai greitas.

Ekonometriniai modeliai

Šie modeliai remiasi prielaida, kad įsipareigojimų nevykdymo normos priklauso nuo esamos ekonomikos būklės, o taip pat nuo pramonės ar geografinės padėties skirtumų (3 pav.). Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė yra susijusi su BVP kaita, nedarbo lygiu ir palūkanų normomis. Jeigu statistiniai modeliai naudoja vidutinę tam tikro reitingo įsipareigojimų nevykdymo tikimybę, tai ekonometriniai modeliai atsižvelgia į dabartinę to regiono ekonomikos būklę. Turint omenyje, kad įsipareigojimų nevykdymo normos kinta atsižvelgiant į ekonominius ciklus ir skirtumai dar labiau išryškėja specifinėse pramonės šakose, Wilsonas (2005) teigia, kad yra tikslinga empiriškai apjungti makroekonominis veiksniai su reitingų matricomis. Viena iš atsirandančių problemų su šiuo metodu yra duomenų trūkumas patikrinti modelių tikslumą. Apibendrinant būtų galima teigti, kad išmatuoti įsipareigojimų nevykdymo tikimybę tampa sudėtinga dėl apytikslio skaičiavimo.

3 pav. Pavyzdinis makroekonominių faktorių modelis

Šaltinis: Garside T., Stott H., Stevens A (1999).

Thomas Garside, H. Stott ir A. Stevens (2005) papildomai išskiria **metodus, paremtus scenarijais** (simulation methods). Šie modeliai paprastai naudojami esant nedidelės apimties kreditų portfeliui. Metodų esmė ta, kad sudaroma daug scenarijų, atsižvelgiant į įvairius veiksnius, galinčius paveikti kreditų porfelį ir galiausiai nustatoma portfelio vertė, kuri tiesiogiai siejasi su kredito rizika. Viena iš šių metodų naudojančių kompiuterinių priemonių – Monte Carlo Simulatorius.

Visų minėtų modelių taikymą žymiai palengvina plačiai naudojama programinė įranga. Dažniausiai naudojami modeliai yra šie:

- KMV' Portfolio Manager
- JP Morgan's CreditMetrics
- Credit Suisse Financial Products' CreditRisk+
- McKinsey's CreditPortfolioView

Pirmieji du yra paremti Mertonio teorija. Credit Risk+ - statistinis modelis, o CreditPortfolioView – apjungia ekonometrinius metodus ir reitingų kaitos matricas.

Kredito rizikos ir kredito portfelio matavimo modelių įvairovė leidžia bankams patiems pasirinkti jų nuožiūra efektyviausius ir geriausiai kredito riziką minimizuojančius metodus.

1.5. Priežiūros institucijos reikalavimai kredito rizikai

Bankai yra ypatingos svarbos institucijos, nes stipriai įtakoja visuomenę bei šalies ekonomiką. Dėl šios priežasties jų priežiūra reikalauja ypatingo dėmesio bei atsakomybės.

Bazelio bankų priežiūros komitetas (1999) teigia, kad Bankų priežiūros institucijos turi reikalauti, kad bankai plėtotų efektyvias kredito rizikos nustatymo, matavimo ir stebėjimo (monitoringo) sistemas. Šios institucijos turėtų objektyviai vertinti bankų strategijas, politikas, praktikas bei procedūras susijusias su kreditų vertinimu ir kredito portfelio valdymu. Būtent šios bankų priežiūros organizacijos turi nustatyti normatyvus, kuriais galima būtų vadovautis vartinant kokį rizikos laipsnį prisiima vienas ar kitas bankas.

Bankų priežiūrą atlieka Kredito įstaigų priežiūros institucijos, nepriklausančios arba priklausančios centriniam bankui. Lietuvoje tai atlieka Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentas. Pasauliniu mastu bankų priežiūros reikalavimus formuoja jau minėtas Bazelio bankų priežiūros komitetas, kurio rekomendacijos vėliau virsta taisyklėmis ir apribojimais bankų veiklai konkrečioje šalyje.

Bazelio bankų priežiūros komitetas susikūrė 1974 metais ir turi lemiamą reikšmę nustatant normatyvus komerciniams bankams. Jis bendradarbiauja su įvairių šalių centriniais bankais ir kitomis priežiūros institucijomis. Dar 1988 metais buvo patvirtinta Bazelio sutartis, skirta indėlių saugumui užtikrinti ir kredito rizikos valdymui sustiprinti. Pagal šią sutartį buvo nustatytas pagrindinis reikalavimas komerciniams bankams – kapitalo pakankamumo rodiklis.

1999 metais buvo parengtas Naujos kapitalo sutarties projektas (angl. Basel Capital Accord II), kuris įsigalios nuo 2006 m. gruodžio mėnesio. Šią naująją kapitalo sutartį, pasak G. Kancerevyčiaus (2004) sudaro trys esminės dalys:

- Kapitalo pakankamumo reikalavimas;
- Kapitalo pakankamumo priežiūra (priežiūros tikrinimo procesas) – reglamentuoja vidinių vertinimo procesų priežiūrą;
- Veišas atskleidimas (rinkos disciplina) – visuomenės informavimas apie riziką ir kapitalo pakankamumą.

Kapitalo pakankamumo rodiklis rodo banko mokumą ir yra skaičiuojamas įvairiais būdais. Nors kiekvienu atveju šio rodiklio apskaičiavimą reglamentuoja šalių centriniai bankai, yra išleidžiamos jo apskaičiavimo taisyklės nustatant privalomas minimalias normatyvo reikšmes.

Kapitalo pakankamumo rodiklis – tai banko kapitalo ir viso banko turto bei nebalansinių straipsnių, įvertintų pagal riziką, santykis, išreikštas procentais. Kiekvienai turo rūšiai priskiriamas rizikos koeficientas. Bankas siekia uždirbti pelno, todėl imasi rizikingos veiklos. Visos rizikos gali atnešti bankui nuostolį, o galutinis nuostolio sugėrėjas yra kapitalas. Todėl kapitalo dydis turi atitikti prisiimamą riziką.

Skaičiuojant kapitalo pakankamumo rodiklį visas banko turtas perkainojamas įvertinant galimą riziką. Tam rizika turi įgauti skaitinę potencialaus nuostolio išraišką. Kuo šis rodiklis didesnis, palyginti su praėjusiais atsitiktiniais laikotarpiais bei kitų bankų analogiškais rodikliais, tuo daugiau banko veikla yra padengta nuosavo kapitalo ištekliais, tuo labiau indėlinikai ir kiti kreditoriai gali pasitikėti jo stabilumu.

Kita vertus, pernelyg didelė rodiklio reikšmė (didesnis kaip 20 proc.) rodo, kad banko veikla nukreipta į nerizikingus ir katru ne itin pelningus projektus. Tokiu atveju bankas vykdo pasyvią politiką, pritraikdamas laisvas lėšas.

1988 m. Bazelio Kapitalo Sutartyje buvo numatyta, kad kapitalo pakankamumo rodiklis turi būti didesnis nei 8 proc. 1996 m. sutarties pataisoje, šio rodiklio dydis nepasikeitė, tačiau jį skaičiuojant buvo rekomenduojama atsižvelgti ne tik į kredito riziką, bet ir į rinkos riziką. Basel II dar papildomai į kapitalo pakankamumo rodiklio skaičiavimus įtraukė ir operacinę riziką. Taigi galima teigti, jog nors šio rodiklio skaitinė riba ir nepakito, tačiau reikalavimai per pastarąjį dešimtmetį išaugo, nes skaičiavimuose atsižvelgiama į įvairių rizikų poveikį banko aktyvams.

Lietuvos centrinis bankas, bendradarbiaudamas su Bazelio bankų priežiūros komitetu bei atsižvelgdamas į šalies ekonominę, istorinę, geografinę situaciją bei kitus veiksnius iki 2004 m. buvo nustatęs 10 proc. kapitalo pakankamumo rodiklio normatyvą. Antra vertus, bankų prisiimamą kredito (ir ne tik) riziką riboja ir kiti taikomi normatyvai. Egzistuoja penki pagrindiniai reikalavimai Lietuvos komerciniams bankams (V. Vaškelaitis, 2003):

Lietuvos komercinių bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai

Normatyvai	Bankai
Kapitalo pakankamumo	$\geq 8 \%$
Likvidumo	$\geq 30 \%$
Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta (ir tauriaisiais metalais): 1) Bandros pozicijos dydis 2) 1 valiutos (tauriųjų metalų)	$< 25 \%$ kapitalo $< 15 \%$ kapitalo
Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui	$< 25 \%$ kapitalo
Didelių paskolų (suteiktų paskolų bendroji suma)	$< 800 \%$ kapitalo

Šaltinis: Vaškeleaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika – Vilnius: “Lietuvos mokslo” redakcija, 2003.

Net trys iš penkių normatyvų yra skirti bene pagrindinei banko rizikai – kredito rizikai – valdyti.

Kapitalo pakankamumo rodiklio svarba yra neabejotina, tačiau itin svarbus ir maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas. Skaičiuojant šį rodiklį paskolos ir kiti su paskolos gavėju susijusių asmenų įsipareigojimai yra konsoliduojami į vieną paskolą. Paskolos grynoji vertė apskaičiuojama iš paskolos atėmus jai sudarytus specialiuosius atidėjimus.

Normatyvas apskaičiuojamas:

$$N = PGV / BK * 100 \% < 25 \%$$

PGV – paskolos grynoji vertė;

BK – banko kapitalas, apskaičiuojamas pagal kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisykles.

Šis rodiklis- tai apsauga nuo kredito koncentracijos rizikos. Būtent šis normatyvas įgyvendina kredito rizikos diversifikavimo būtinybę. Jeigu labai didelė banko kreditų portfelio dalis bus sukoncentruota vieno skolininko, ar su juo susijusių asmenų rankose, tai bankas bus nuo jo priklausomas, praras savo lankstumą, o įsipareigojimų nevygdomo atveju patirs itin didelių nuostolių, kas gali pakenkti banko gyvybingumui.

Suteiktų didelių paskolų (Didelė paskola ta, kuri viršija 10 proc. banko nuosavo kapitalo) reikalavimas neviršyti 800 proc. taip pat yra itin svarbus siekiant kuo optimaliau diversifikuoti banko kreditų portfelį.

Be visų jau minėtų normatyvų Basel II (2005) reikalauja, kad finansinės institucijos įvertintų galimus kreditų nuostolius kiekvienam skolininkui ir kiekvienai kredito paslaugai naudojant šiuos dydžius:

- Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė (angl. Probability of Default PD) – tikimybė, kad skolininkas neįvykdys savo įsipareigojimų per sekančius 12 mėnesių.
- Netekimai įsipareigojimo nevykdymo atveju (angl. Loss Given Default LGD) – procentinis netekimų rodiklis kiekvienai kredito paslaugai skolininko įsipareigojimų nevykdymo atveju.
- Galimi nuostoliai įsipareigojimų nevykdymo atveju – Tikėtini nuostoliai kiekvienai kredito paslaugai tuo atveju, jei skolininkas nevykdys savo įsipareigojimų.

Siekiant kredito riziką sumažinti iki minimumo Lietuvos banko valdyba 2003 metais patvirtino Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrąsias nuostatas, pagal kurias abejotini aktyvai grupuojami į penkias rizikos grupes:

I rizikos grupė – standartinė; II rizikos grupė – galimos rizikos; III rizikos grupė – padidėjusios rizikos; IV rizikos grupė – abejotina; V rizikos grupė – nuostolinga.

Kiekvienai iš šių rizikos grupių yra formuojami specialieji atidėjimai: I rizikos grupei – 0 proc.; II rizikos grupei – nuo 1 iki 15 proc.; III – nuo 15 iki 40 proc.; IV – nuo 40 iki 60 proc.; V – 100 proc.

Taip sugrupavus abejotinus aktyvus ir suformavus jiems specialiuosius atidėjimus, galima paskaičiuoti įvairius kredito portfelio kokybės rodiklius, kuriuos Centrinis bankas privalo nuolat stebėti ir sekti jų kaitą.

Galiausiai galima teigti, kad Bankų priežiūros institucijos nuolat ir periodiškai seka kaip komerciniai bankai valdo kredito riziką. Visi nustatyti reikalavimai reikalingi tam, kad užtikrintų bankų veikos stabilumą, ribotų jų prisiimamą riziką, sudarytų palankias sąlygas stabilaus finansinio sektoriaus gyvavimui.

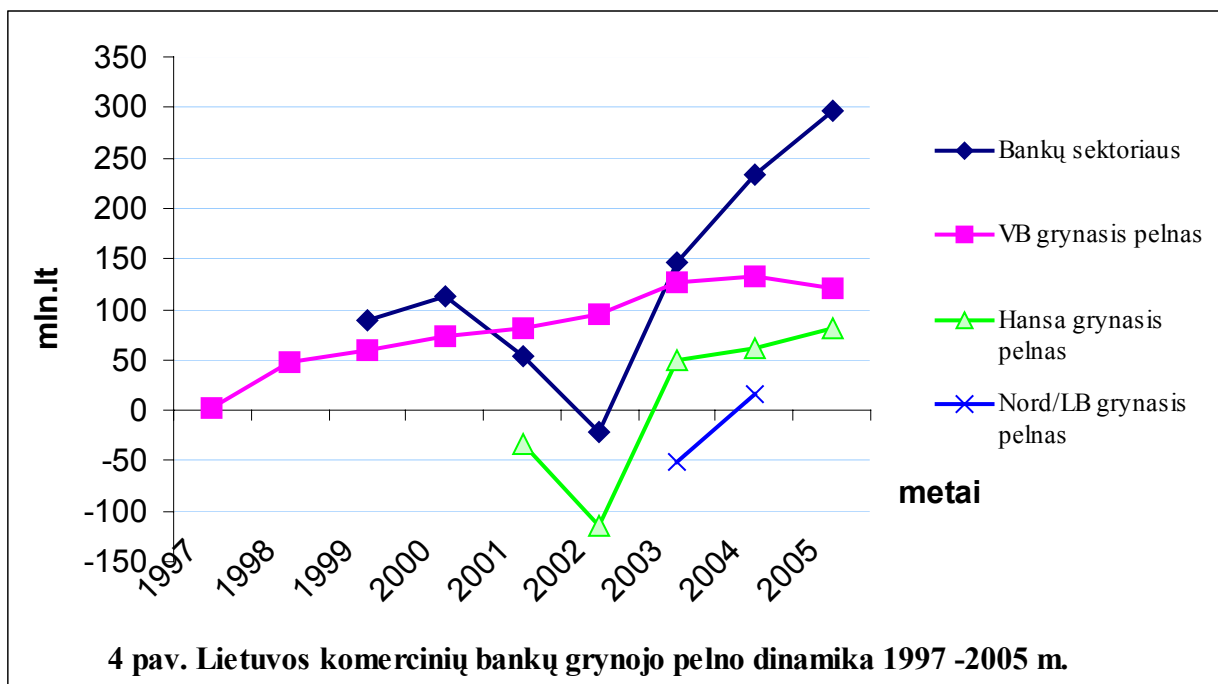
II. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ PASKOLŲ ŪKIO SEKTORIAMS PORTFELIŲ STRUKTŪROS POKYČIŲ TYRIMAS

2.1. Lietuvos komercinių bankų sektoriuje vyraujančių tendencijų ir jų ryšio su makroekonominiais rodikliais analizė

Nors bankai paskolų portfelio valdymo priemonėms skiria labai daug dėmesio ir lėšų, tačiau problema yra ta, kad vis dar nepakankamai dėmesio yra skiriama verslo šakų augimo poveikio kreditų portfeliui įvertinimui. Sprendžiant šią problemą pirmiausia aptariamos Lietuvos banko sektoriaus vystymosi tendencijos. Pakankamai patikimi ir objektyvūs yra tik pastarųjų dešimties metų duomenys. Todėl darbe naudojami nuo laikotarpio prieš nepriklausomybės atgavimą nagrinėjimo ar keli metai po jo, kai iš esmės buvo pertvarkomas visas finansų sektorius ir pereinama prie rinkos ekonomikos sąlygų. Tam tikrus statistinius komercinių bankų rodiklius Lietuvos bankas nagrinėja nuo 1993 m., tačiau 1995 m. įvykusi Lietuvos bankų krizė labai pakenkė tiek veiklos rezultatams, tiek bankų įvaizdžiui, tiek viso atsikūrusios valstybės finansinio sektoriaus stabilumui. Dėl šios priežasties šiame darbe detaliau nagrinėjamas 1997 – 2005 m. laikotarpis, kuris yra pakankamai trumpas verslo ciklų nagrinėjimui, tačiau tam tikras tendencijas, pokyčius galima stebėti, nagrinėti jų priežastis ir prognozuoti rodiklių dinamiką ateityje.

2006 m. pradžioje Lietuvoje veikė ir vykdė savo veiklą dešimt komercinių bankų ir trys užsienio bankų skyriai. Nepaisant to, kad trijų didžiausių bankų turto dalis bankų sektoriuje palaipsniui mažėja ir 2005 m. siekė 67 proc., jų dydis ir užimama rinkos dalis leidžia daryti didelę įtaką visam bankų sektoriui. Dėl šios priežasties šiame darbe daugiausia remiamasi šių trijų didžiausių Lietuvos komercinių bankų (AB „SEB Vilniaus banko“, AB banko „Hansabankas“ ir AB banko „NORD/LB Lietuva“) finansinių ataskaitų duomenimis.

Kiekviename versle, o taip pat ir bankų veikloje, pagrindinis tikslas – gauti pelną, todėl 4 pav. pateikiama viso bankų sektoriaus bei trijų pagrindinių komercinių bankų grynojo pelno dinamika. Būtent šio dydžio kaita leidžia išvelgti tam tikras tendencijas bei bankų sektoriaus veiklos rezultata. Didžiausias dėmesys skiriamas bendro bankų sektoriaus ir AB „SEB Vilniaus bankas“ pelningumui. Kiti du Lietuvos komerciniai bankai yra sunkiai palyginami, nes patyrė reikšmingų pertvarkymų per pastaruosius penkerius metus.

Pastaba: Grafikas nubraižytas autoriaus, remiantis Lietuvos banko metiniais pranešimais ir komercinių bankų metinėmis finansinėmis ataskaitomis.

Kaip matyti iš 4 pav., pastaruosius kelis metus bankų veiklos rezultatas nuolat gerėja, tačiau taip buvo ne visada. Lietuvai atgavus nepriklausomybę susikūrė daug naujų bankų, kurių veiklos rezultatus objektyviai įvertinti būtų labai sudėtinga. Kaip jau buvo minėta, 1995 m. dėl kredito, likvidumo bei kitų rizikų šalyje įvyko bankų krizė, kuri privertė pažvelgti į šių finansinių įstaigų veiklą iš kitos pusės. Valstybinių institucijų bei centrinio banko priimtų sprendimų pasekoje, galiausiai bankų sektorius stabilizavosi ir veiklos rodikliai kas met gerėjo. Antra vertus, iš grafiko galima pastebėti, kad 2002 m. Lietuvos bankų sektoriui buvo nuostolingi. 2002 m. šeši bankai ir vienas užsienio banko skyrius dirbo pelningai ir gavo 117 mln. Lt pelno, tačiau bendras bankų sektoriaus rezultatas buvo neigiamas dėl trijų bankų (AB bankas "Hansa-LTB", AB Parex Bankas ir UAB Sampo bankas) bei trijų užsienio bankų skyrių patirtų 139,6 mln. Lt nuostolių. Tokių rezultatų priežastys yra kelios:

- 2001 m. rugpjūčio mėn. AB Lietuvos taupomasis bankas, perkainavo ilgalaikį materialųjį turtą ir padidino savo išlaidas 85,5 mln. Lt, kurios ne tik smarkiai pakeitė visos sistemos išlaidų struktūrą, bet ir padarė didžiausią įtaką neigiamam 2002 m. bankų sistemos veiklos rezultatui;
- Mažėjančios rinkos palūkanų normos, kurios sumažino grynąsias palūkanų pajamas;
- 2000 –2001 m. paskolų portfelio sąstingis ir mažas jo augimas 2001 m.

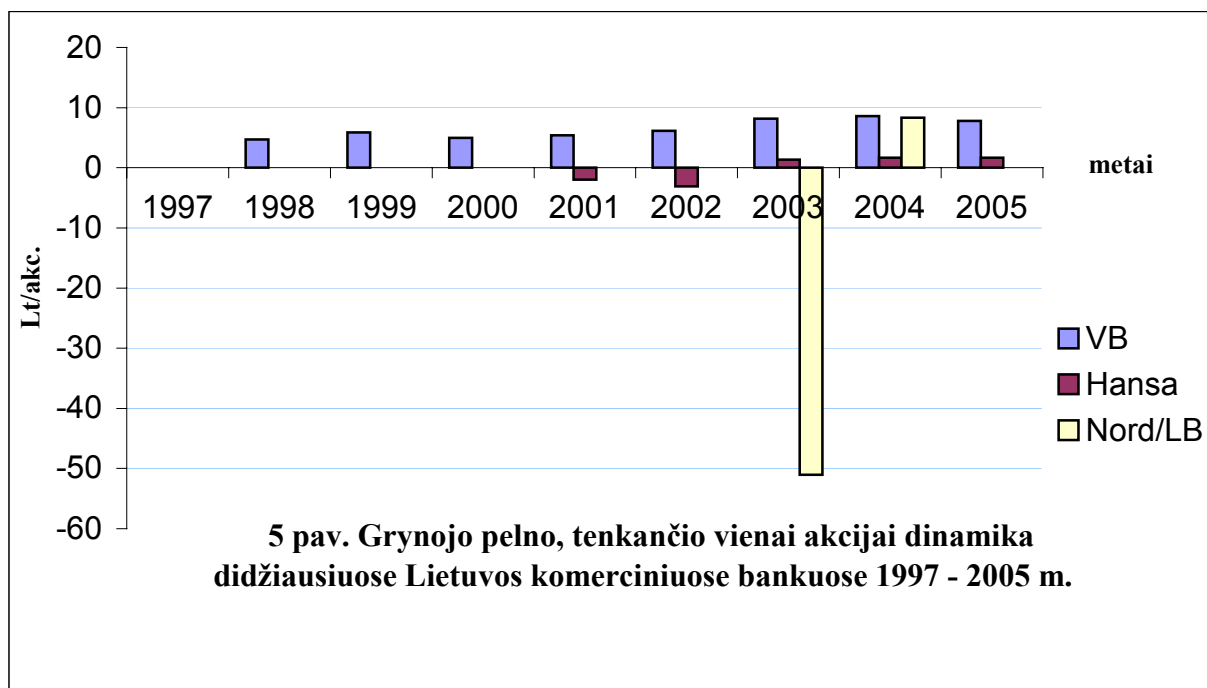
Galiausiai 2003 m. palūkanų normos stabilizavosi, didėjo paskolų portfelis, kas teigiamai įtakojė sekančių metų rezultatus.

2004 – 2005 m. bankų veiklos rezultatas augo sparčiausiai nuo nepriklausomybės atgavimo laikų. 2005 m. ženkliai didesnę pelną nulėmė 74,3 proc. bankų padarytos mažesnės išlaidos specialiesiems atidėjimams, bei 63,5 mln. Lt susigražintų paskolų, kurios buvo nurašytos. Taip pat didėjo grynųjų paslaugų ir komisinių pajamos. Antra vertus, 52,5 proc. padidintas klientams suteiktų paskolų portfelis dėl ypač paaštrėjusios konkurencijos ir ženkliai nukritusių palūkanų maržų bankų pelningumui davė santykinai nedidelį tiesioginį efektą, nes grynosios palūkanų pajamos padidėjo tik 8,9 mln. Lt (1,8 proc.).

Bankų išlaidų struktūra 2005 m. taip pat kito. Iš vienos pusės bankų vykdytos modernizacijos ir teikiamų paslaugų restruktūrizacija, sumažino darbo užmokesčio išlaidas, tačiau bendros operacinės išlaidos išaugo didesniu dydžiu (5,5 proc.). Lietuvos banko duomenimis didėjo pastatų nuomos ir ūkio išlaidos (40 proc.), įrangos naudojimo išlaidos (78,8 proc.) bei reklamos ir rinkodaros išlaidos (56,4 proc.).

2005 m. pelningumui įtaką turėjo keli veiksniai:

- Ženkliai išaugo paskolų portfelis;
- Didėjo grynųjų paslaugų ir komisinių pajamos;
- Buvo gautos didesnės pajamos už nuosavybės vertybinius popierius;
- Vykdoma kai kurių funkcijų centralizacija bei mažinamas darbuotojų skaičius;
- Specialiųjų atidėjimų išlaidų didėjimas;
- Dėl išaugusių indėlių apimties didėjo draudimo įmokų išlaidos.

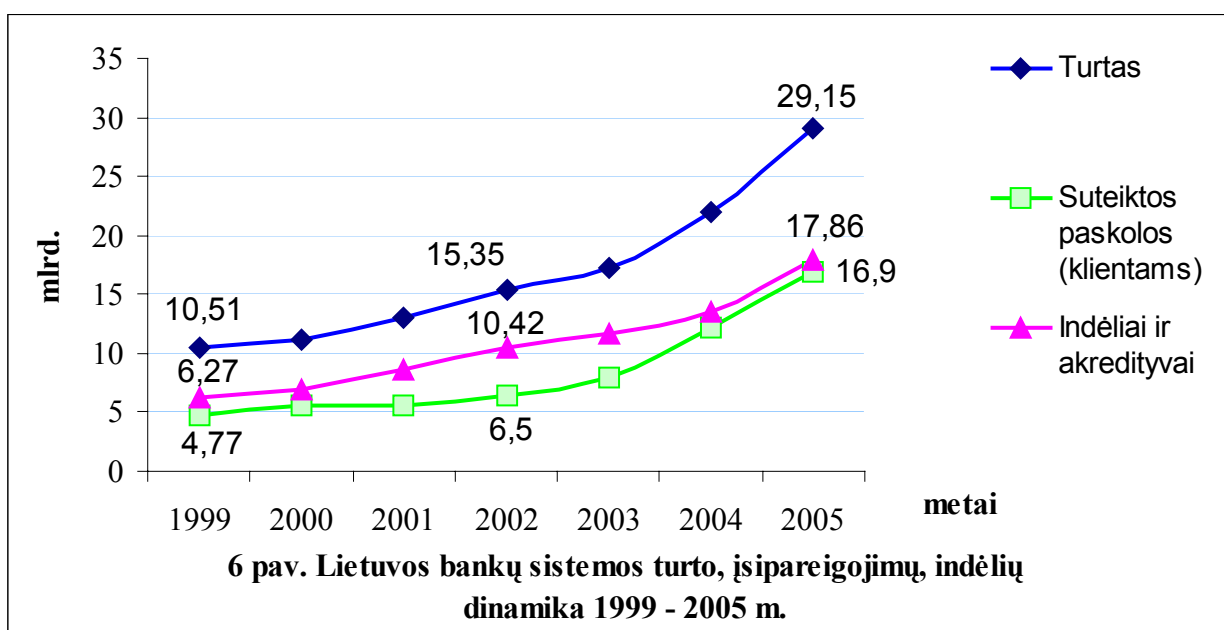

Pastaba: Grafikas nubraižytas, remiantis Lietuvos komercinių bankų metinėmis finansinėmis ataskaitomis.

Iš kitos pusės, atskiri bankai turi savo suformuotą politiką ir savo veiklą organizuoja pagal kiek skirtingus principus. AB “SEB Vilniaus banko” pelningumas 1999 – 2005 m. kito kur kas tolydžiau nei kituose šalies bankuose. Tą pačią išvadą galima padaryti analizuojant 5 paveikslą, kuriame pateikiama kito rodiklio – pelno tenkančio vienai akcijai – dinamika. Remiantis 5 paveikslu, galima teigti, kad didžiausias pelningumas tarp didžiųjų Lietuvos komercinių bankų yra pasiektas AB “SEB Vilniaus bankas”, kur 2005 m. jis siekė 7,8 lt/akc. Šis rodiklis, kaip ir grynojo pelno absoliutus dydis, pastarajame banke taip pat kito tolydžiausiai, antra vertus, galima stebėti 1999 – 2001 m. bankų sektoriaus veiklos sulėtėjimą, kurį lėmė anksčiau minėti veiksniai, bei 2000 m. Rusijoje įvykusi ekonominė krizė, kuri gal ir netiesiogiai, bet per kitus svetus turėjo įtakos bankų pelningumui.

Bankų veiklos dinamiką nulemia ne tik pelningumo, bet ir turto, įsipareigojimų, suteiktų paskolų, indėlių bei kiti pokyčiai. 6 pav. pateikiamas visos šalies bankų sistemos turto, suteiktų paskolų bei indėlių dinamika.

Kaip matyti iš 6 paveikslu, bankų sektoriaus aktyvai nuolat auga, o pastaruosius tris metus auga vis sparčiau ir siekia 29,15 mlrd. Lt. Palyginti su kitomis vakarų Europos valstybėmis, bankų sektoriaus valdomas turtas, lyginant su šalies BVP, nėra didelis, tačiau nuolat auga ir byloja apie šio sektoriaus stiprėjimą, apie kintantį fizinių bei juridinių asmenų požiūrį į komercinius bankus, kreditus ir kitas šių finansinių institucijų teikiamas paslaugas. Stambėjant ir stiprėjant Lietuvos komerciniams bankams, augant jų aktyvams, indėliams bei paskolų portfeliui, net jei pelningumas ir išlieka tokio paties dydžio, tai absoliučiai bankų pelnai yra ženkliai didesni nei Lietuvos bankinės sistemos kūrimosi etape.

Pastaba: Grafikas nubraižytas, remiantis Lietuvos komercinių bankų metinėmis finansinėmis ataskaitomis (5 priedas).

Jeigu detaliau nagrinėti aktyvų kaitą, tai taip pat galima pastebėti, kad 2001–2002 m. augimo tempai buvo kiek sulėtėję. Pagrindinė šio sulėtėjimo priežastimi buvo paskolų portfelio augimo sulėtėjimas.

Banko aktyvus sudaro visa eilė straipsnių, tarp kurių svarbiausi yra: kreditų klientams, kredito įstaigoms ir finansų institucijoms grynoji vertė, išdo vertybiniai popieriai, ilgalaikis materialus bei nematerialusis turtas. Nagrinėjant kredito riziką, pagrindinė bankų aktyvų dalis yra klientams suteiktos paskolos, kurios ir sudaro didžiąją turto dalį. Kaip matyti iš pastarojo paveikslo, klientams suteikti kreditai progresyviai didėja pastaruosius trejus metus ir ši kaita yra analogiška visų banko sektoriaus aktyvų dinamikai.

Tuo tarpu indėliai ir akredityvai – tai banko įsipareigojimai, kurie taip pat per nagrinėjamą laikotarpį turėjo augimo tendencijas. Iš vienos pusės tai yra pozityvu, nes indėliai – tai bankų pritraukiamos lėšos, iš kurių yra kredituojami klientai, investuojama į vertybinius popierius ir kitas finansines priemones. Antra vertus didėjant indėliams, didėja ir indėlių draudimo išlaidos, kurios sumažina banko gaunamą pelną, tačiau yra būtinos siekiant užtikrinti stabilumą.

Vis dėlto šiame darbe pagrindinis dėmesys skiriamas bankų Lietuvos ūkio šakoms suteiktų paskolų portfeliams, jų cikliškumui, tendencijoms bei struktūrai.

Detaliau bankų paskolų portfelio struktūra bei dinamika aptariama tolimesniuose šio darbo poskyriuose, kur paskolos skirstomos į įvairias grupes pagal tam tikrus kriterijus ir detaliau analizuojama kiekvienos grupės dinamika, kas yra labai svarbu tiriant įvairiuose ūkio sektoriuose vykdomos ekonominės veiklos bei bankų prisiimamos kredito rizikos sąryšius.

2.2. Lietuvos ūkio šakų raidos tendencijų analizė

Siekiant efektyviai valdyti kredito riziką, komerciniams bankams būtina stebėti ne tik skolininko būklę tam tikru (paskolos gavimo) momentu, bet detaliai iširti aplinką, kurioje jis veikia, stebėti to ūkio šakos vystymąsi. Antra vertus net ir šito neužtenka, būtina stebėti, vertinti ir prognozuoti pačių įmonių veiklos cikliškumą, ir pagal tai įvertinti kredito riziką. Šiame darbe, dėl duomenų stokos nėra analizuojama konkreti įmonė jos verslo ciklai ir kreditavimas. Dėl šios priežasties, šioje dalyje tiriami bendri Lietuvos ūkio šakų rodikliai ir jų dinamika.

Lietuvoje komerciniai bankai, suteikdami paskolas, jas grupuoja pagal laikotarpį, valiutą, juridinius bei fizinius asmenis ir pan. Tačiau įmonėms suteikiamus kreditus smulkiau skirsto ir pagal ūkio šakas bei sektorius. Išskiriamos tokios pagrindinės ūkio sritys: prekyba; apdirbamoji bei išgaunamoji pramonė; statyba; transportas ir ryšiai; komunalinės paslaugos; viešbučiai ir restoranai; žemės ūkis, medžioklė ir miškininkystė. Šioje darbo dalyje aptariamos tendencijos visuose pagrindiniuose ūkio šakose.

Vidaus prekyba

Vidaus prekyboje 2005 m. duomenimis, sukurta 18,3 proc. pridėtinės vertės, kas yra pakankamai didelė dalis, o tai reiškia, jog šio sektoriaus vystymasis daro ženklų įtaką visos šalies ūkiui. Vidaus prekyba apima tiek didmeninę, tiek mažmeninę prekybą automašinomis, maisto produktais, baldais, statybinėmis medžiagomis ir įvairiais kitais produktais. 2 lentelėje yra pateikiama pagrindinių vidaus prekybos statistinių rodiklių dinamika per pastaruosius penkis metus.

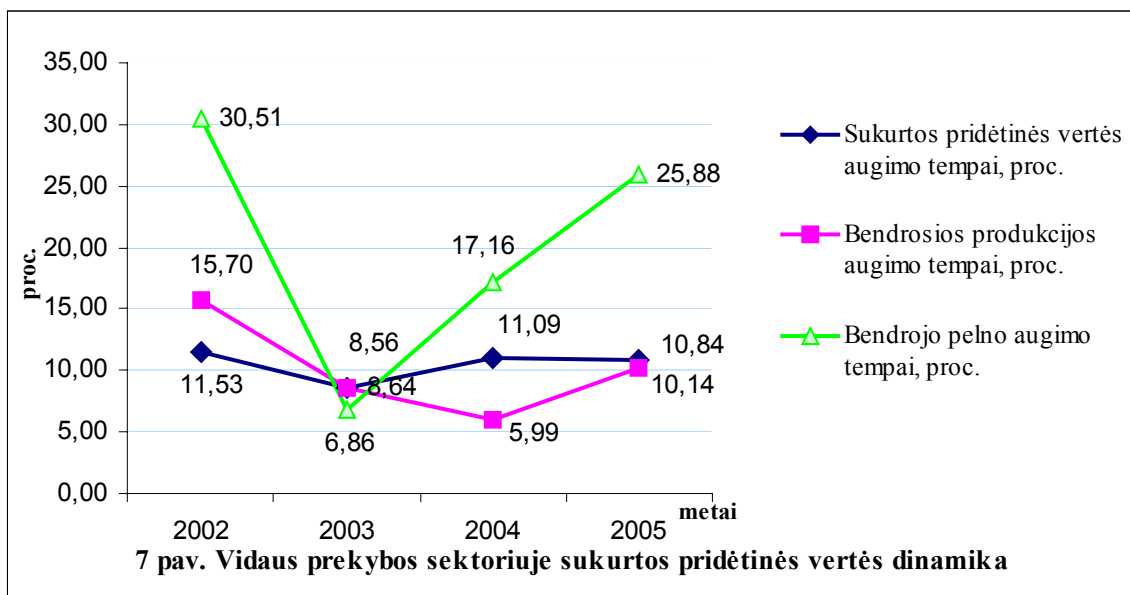
2 lentelė

Vidaus prekybos pagrindiniai statistiniai rodikliai

Metai	Sukurta pridėtinė vertė mln. Lt	Bendroji produkcija mln. Lt	Bendrasis pelnas, mln. Lt	Pelningumas, proc.	Turtas (laikotarpio pabaigoje), mln. Lt
2001	6685	9994	3497	0,96	10546
2002	7456	11563	4564	1,85	12756
2003	8100	12553	4877	2,25	13520
2004	8998	13305	5714	2,77	15810
2005	9973	14654	7193	3,28	19618
Santykis su ūkio rodikliu, proc. 2001 metais	16,3	13,1	32,5	86,8	17,2
Santykis su ūkio rodikliu, proc. 2005 metais	18,3	13,9	33,3	60,4	21,8

Pastaba: lentelė sudaryta autoriaus, remiantis AB "Nord/LB" banko pateikta Lietuvos ūkio sektorių apžvalga (2006).

Kaip matyti iš 2 lentelės, 2005 m. vidaus prekybos sektorius penktus metus iš eilės didino bendrosios produkcijos apimtį, pridėtinę vertę, pelningumą. Didžiausia dalis vidaus prekybos sukurtos pridėtinės vertės (apie 44 proc.) teko didmeninei prekybai. Prekybai automobiliais ir degalais tenka 15 proc. Iš kitos pusės, vidaus prekybos sektoriaus augimo tempas nebuvo stabilus, ką galima aiškiai matyti 7 pav.

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB "Nord/LB" banko pateikta Lietuvos ūkio sektorių apžvalga (2006).

2003 m. yra aiškiai pastebimas vidaus prekybos sektoriaus augimo tempų sulėtėjimas. Šio sulėtėjimo priežastys gali būti įvairios: bendra ekonominė situacija, neigiami šalies gyventojų lūkesčiai, nepalankios kreditavimo sąlygos ir kt.

2005 m. sėkmingą prekybos plėtrą lėmė augančios gyventojų pajamos, itin palankios kreditavimo sąlygos bei išliekantys teigiami žmonių ekonominiai lūkesčiai. Bendrą sektoriaus plėtrą teigiamai įtakėjo ir besiplečiantys prekybos tinklai, lizingo veiklos plėtra. Iš kitos pusės, Lietuvos mažmeninės prekybos rinka pasižymi vis didėjančia konkurencija. Didelę įtaką mažmeninei prekybai ir jos plėtrai turėjo didieji prekybos centrai.

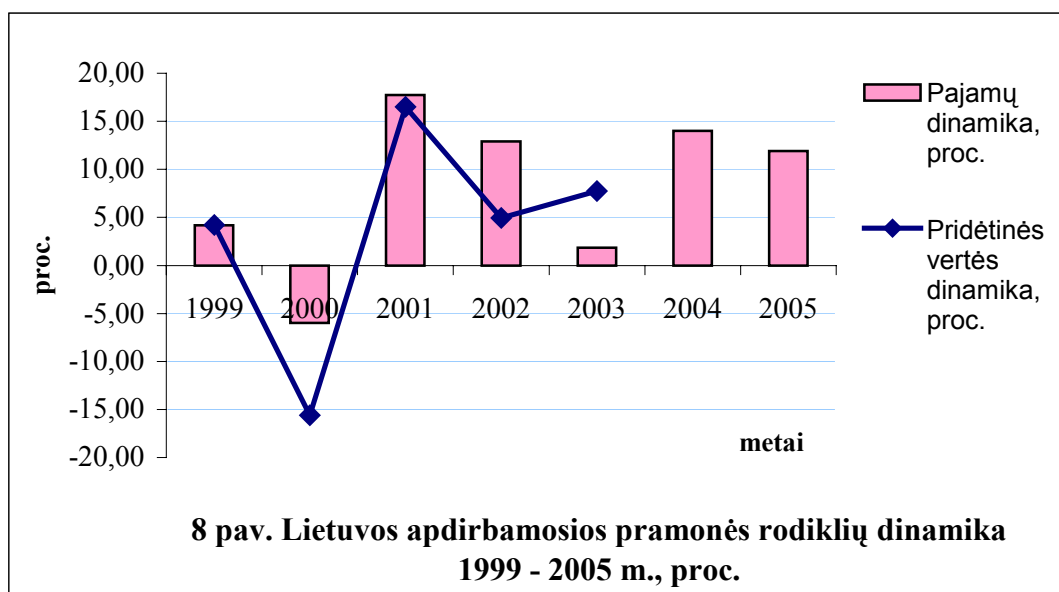
Apibendrinant pateiktus duomenis, galima teigti, kad vidaus prekybos sektorius sėkmingai auga. Šio augimo pagrindinės priežastys – bendras šalies ekonominis pakilimas, didėjančios gyventojų pajamos bei vartojimas, besiplečiantys prekybos tinklai. Antra vertus, pats augimas yra cikliškas. 2002 – 2003 m. – akivaizdus vidaus prekybos sektoriaus augimo tempų sulėtėjimo periodas, nes ženkliai sumažėjo ne tik bendros produkcijos, bet ir pridėtinės vertės bei pelningumo augimas.

Pramonė

Visas pramonės sektorius yra skirstomas į apdirbamąją, išgaunamąją pramonę bei elektros, dujų bei vandens tiekimą.

Apdirbamoji pramonė apima labai didelę įvairovę verslų, kurie visi susiję su gamyba, žaliavų perdirbimu, kas ir sukuria pridėtinę vertę. Apdirbamoji pramonė apima tokias sritis kaip: maisto produktų ir gėrimų gamyba; tabako gaminių gamyba; tekstilės pramonė; baldų ir kitų medienos gaminių gamyba; leidyba; mineralinių produktų gamyba; transporto, metalo gaminių, variklių gamyba ir t.t. Kiekvieną iš šių grupių, siekiant iki minimumo sumažinti kredito riziką, bankai

turi stebėti atskirai. Šiame darbe, 8 pav. pateikiami tik bendri apdirbamosios pramonės pagrindiniai rodikliai, kurių dinamika gali skirtis nuo konkrečios pramonės šakos rodiklių kaitos.

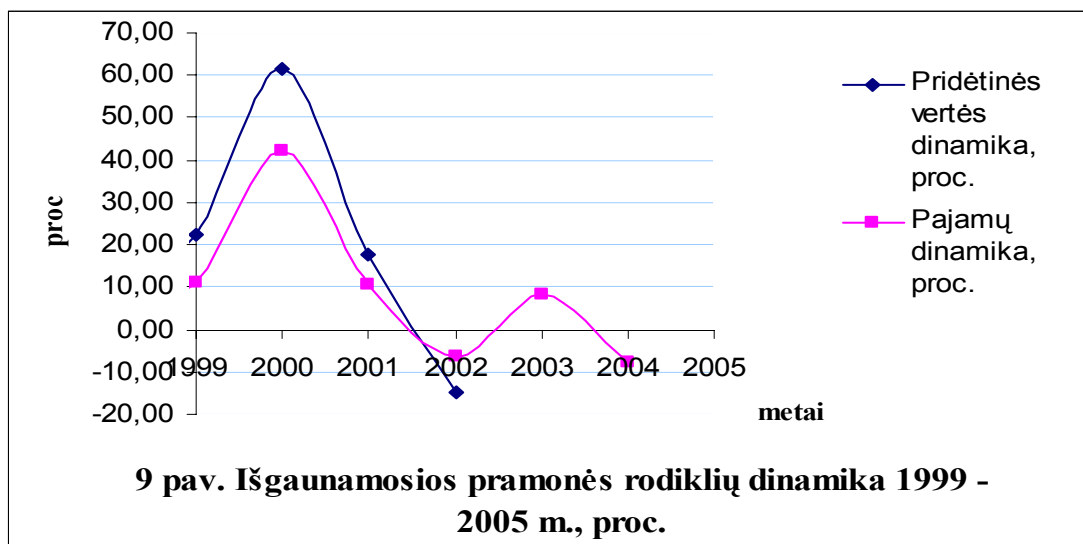
Pastaba: diagrama nubraižyta remiantis statistikos departamento pateiktais duomenimis.

2000 m. – tai pramonės nuosmūgio metai, kuomet absoliučiai sumažėjo pajamos, buvo sukurta ženkliai mažiau pridėtinės vertės. 2002 m. tai pat buvo gamybos sąstingio metai, nes pajamų augimas smarkiai sumažėjo (iki 1,84 proc.). Tokia rodiklių kaita rodo šios ūkio šakos glaudų ekonominių ryšių su bendru šalies ūkiu bei pasauliniais ekonominiais veiksniais.

Didžiausiam šalies ūkio sektoriui 2005 m. buvo sėkmingi, nes jo plėtra beveik du kartus spartesnė nei viso šalies ūkio. Šio sektoriaus pelningumas taip pat sparčiai išaugo, sumažėjo įsiskolinimo lygis, didėjo tiesioginės užsienio investicijos. Antra vertus, pramonė susiduria su kvalifikuotų darbuotojų stygiaus problema, kas lėtina pramonės plėtros tempus.

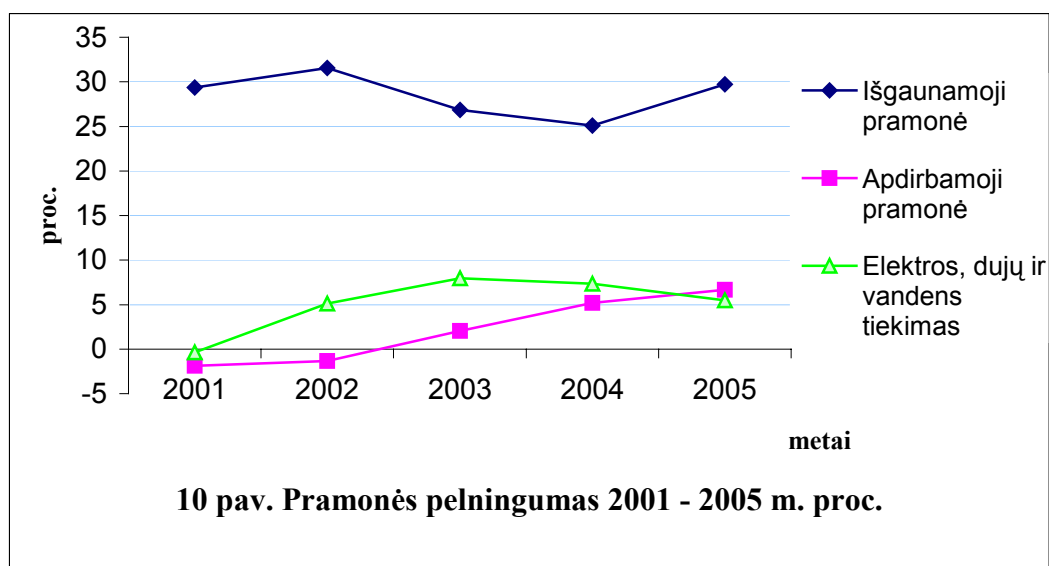
Pramonės plėtra ir augimas labai priklausys nuo tiesioginių užsienio investicijų srautų į Lietuvą intensyvumo ir to, kaip pavyks spręsti darbo jėgos stygiaus problemą.

Analizuojant išgaunamąją pramonę, taip pat pastebimi tam tikri pakilimai ir nuosmukiai. Šios pramonės srities dinamika iš esmės mažai skiriasi nuo apdirbamosios pramonės. Antra vertus, 2005 m. kasyba tarp kitų pramonės veiklų išsiskyrė neigiamu plėtros rodikliu, o jos dalis šalies BVP smuktelėjo iki 0,6 proc. Tokius rezultatus lėmė mažėjanti naftos gavyba, tuo tarpu durpių gavyba bei karjerų eksploatacija ženkliai išaugo. Didžiausia nagrinėjamo sektoriaus šaka yra naftos gavyba, todėl natūralu, kad smunkant šios veiklos gamybiniais rodikliais, mažėja ir viso išgaunamosios pramonės sektoriaus rodikliai.

Pastaba: diagrama nubraižyta remiantis statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Skiriasi ne tik pramonės sričių sukuriamos pridėtinės vertės dinamika, tačiau ir pelningumai (10 pav.).

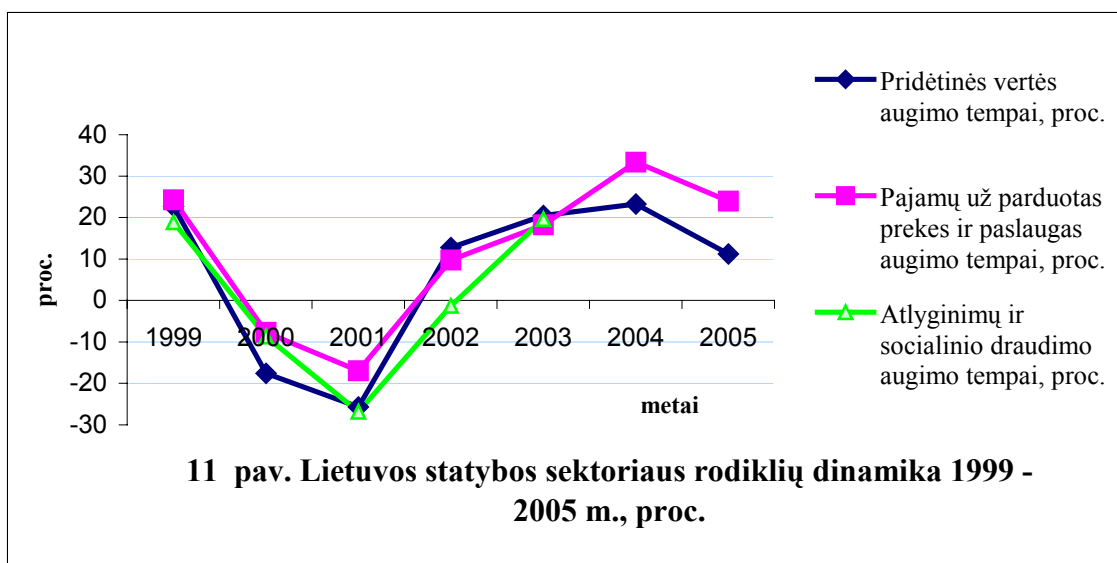
Pastaba: diagrama nubraižyta, remiantis statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Pramonės vystymasis yra labai svarbus visos šalies ūkio plėtotei, todėl žymesni svyravimai šiame sektoriuje, lemia neigiamus efektus visoje šalies ekonomikoje. Ateityje taip pat yra tikėtinas pramonės sektoriaus augimas, tačiau jis bus lėtesnis nei 2005 m. ir labai priklausys nuo atskirų pramonės šakų situacijos.

Statybos sektorius

2003 – 2004 m. tai buvo vienas iš sparčiausiai besiplėtojančių Lietuvos ūkio sektorių. Analizuojant pajamų už parduotas prekes ir paslaugas augimą (11 pav.), 2004 m. sektorius pademonstravo rekordinį šuolį, tačiau 2005 m. augimo tempai ėmė lėtėti. Lėtesnę plėtrą lėmė

kelios pagrindinės priežastys: viso ūkio ir atskirų jo šakų sulėtėjimas; darbo jėgos stygius; išteklių (metalų, degalų) pabrangimas; aštrėjanti konkurencija su užsienio statybų bendrovėmis.

Pastaba: diagrama nubraižyta, remiantis statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Kaip matyti per visą nagrinėjamą laikotarpį (1999 – 2005 m.), statybos sektoriaus sukurtos pridėtinės vertės, pajamų už parduotas prekes ir paslaugas bei atlyginimų dinamika yra ciklinė. Jeigu 2000 – 2001 m. buvo nuosmūkių periodas, tai 2004 m. stebimas aiškus pakilimas, kuris daugiausiai susijęs su gyventojų teigiamais lūkesčiais, išaugusia paklausa bei būstų kainomis.

3 lentelėje pateikiami kiti svarbūs Lietuvos statybos sektoriaus statistiniai rodikliai, iš kurių matyti, kad nepaisant išaugusios bendrosios produkcijos, turto, materialinių bei tiesioginių užsienio investicijų, sektoriaus bendrovių pelningumas sumažėjo iki 6,4 proc. Taip pat išaugo statybos sektoriaus įmonių įsipareigojimai, nes įsiskolinimo koeficientas 2005 m. pakilo nuo 44 proc. iki 47 proc. ir buvo didesnis nei šalies ūkio vidurkis. Visa tai nulėmė statybos bendrovių sąnaudų augimas. Ypač neigiamą įtaką turėjo žemės sklypų kainų šuolis bei darbo užmokesčio augimas.

Tik sėkmingai sprendžiant kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo problemą, pritraukiant kuo daugiau tiesioginių užsienio investicijų, stiprinant bendradarbiavimą su Lietuvos valdžios institucijomis bei augant kitiems ūkio sektoriams pavyktų išvengti tolesnio statybų sektoriaus augimo tempų lėtėjimo ar net smukimo.

Lietuvos statybos sektoriaus pagrindiniai statistiniai rodikliai 2001 – 2005 m.

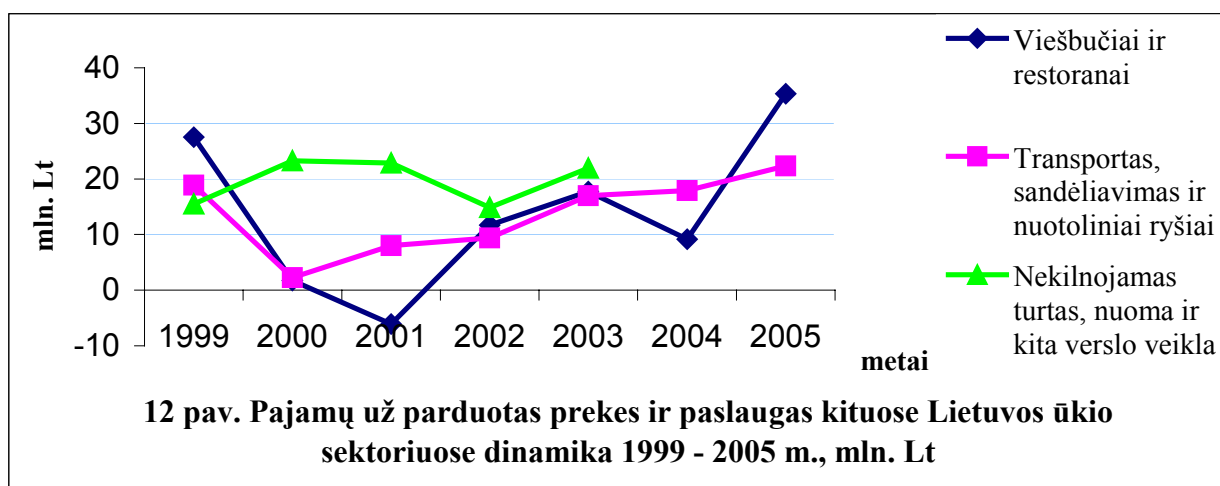
Rodiklis	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.
Bendroji produkcija, mln. Lt	4906	5247	5925	7307	8128
Bendrasis pelnas, mln. Lt	578	640	775	1109	1348
Turtas (laikotarpio pab.), mln. Lt	3565	3209	3082	3562	4321
Pelningumas, proc.	1,39	2,23	3,73	7,52	6,40
Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt	70	69	142	159	186
Materialinės investicijos, mln. Lt	182	221	244	220	283

Pastaba: lentelė sudaryta remiantis : AB “Nord/LB” banko pateikta Lietuvos ūkio sektorių apžvalga (2006).

Kiti Lietuvos ūkio sektoriai ir jų rodikliai

Analizuojant šalies ūkį, be mažmeninės bei didmeninės prekybos, apdirbamosios ir išgaunamosios pramonės bei statybos, dar išskiriami tokie ūkio sektoriai kaip žemės ūkis, medžioklė ir miškininkystė, viešbučių ir restoranų verslas, transportas, sandėliavimas ir nuotoliniai ryšiai, nekilnojamas turtas, nuoma ir kitos ekonominės veiklos.

12 pav. pateikiama kai kurių iš paminėtų sektorių pajamų už parduotas prekes ir paslaugas dinamika. Žemės ūkio sektoriaus rodiklių nepateikiama todėl, kad šis sektorius yra specifinis ir jo vystymąsi ženkliau nei kitus įtakoja Lietuvos vyriausybės vykdoma žemės ūkio politika.

Pastaba: diagrama nubraižyta remiantis statistikos departamento pateiktais duomenimis.

Visų 12 pav. pateiktų sektorių augimas pastaraisiais metais yra akivaizdus. Iš kitos pusės, jeigu vidaus prekybos, pramonės bei statybos sektoriuose 2005 m. pastebimas augimo tempų

sulėtėjimas, tai viešbučių, restoranų, transportavimo, sandėliavimo, nuotolinio ryšio, nekilnojamojo turto, nuomos ir kt. versluose matomas pagyvėjimas.

Žvelgiant į kiek ankstesnį laikotarpį matyti, kad 2000 m. buvo nuosmūkis transportavimo bei sandėliavimo sektoriuje, o 2001 –aisiais – viešbučių ir restoranų šakoje.

Tokią situaciją galima paaiškinti tuo, kad šias ekonominės veiklos sritis ženkliai įtakoja gyventojų lūkesčių kaita, nes šios ūkio šakos daugiausia susiję su gyventojais ir jų nuotaikos bei prognozės labai stipriai veikia veiklos rodiklius. Tuo tarpu transportavimo ir sandėliavimo pajamų augimo tempų sumažėjimas 2000 m. buvo nulemtas šio sektoriaus persiorientavimo “iš rytų į vakarus”.

Apibendrinant visą šiame skyriuje pateiktą medžiagą, galima konstatuoti, kad tam tikri veiklos cikliškumai pastebimi visuose ūkio sektoriuose, o ypač apdirbamosios pramonės bei statybos verslų šakose. 2005 m. visuose pagrindiniuose šalies ūkio sektoriuose matomas augimo tempų sulėtėjimas, kas leidžia daryti neigiamas ateities prognozes, nebent atsirastų papildoma varomoji jėga. Bankai, suteikdami kreditus juridiniams asmenims (ypač ilgalaikius), turi nuolat stebėti, prognozuoti atitinkamo sektoriaus, o taip pat pačios organizacijos, verslo rezultatus ir reaguoti į tai per savo kreditavimo politiką, kreditavimo sąlygas.

2.3. Lietuvos komercinių bankų kreditų portfelių bendrų tendencijų analizė

Šioje darbo dalyje aptariama paskolų portfelio dinamika ne tik visame Lietuvos bankų sektoriuje bet 2.4. poskyryje atskirai išskiriant AB “SEB Vilniaus bankas”, AB “Hansabankas”, AB “Nord/LB” bei AB “Sampo” bankų kreditų portfelius. Kaip buvo minėta šio darbo 1.1. skyriuje, paskolos skirstomos į įvairias grupes pagal tam tikrus kriterijus: laikotarpį, valiutas, ūkio sektorius.

1998 – 2003 m. laikotarpiu labiausiai svyravo ilgalaikės bankų paskolos, ypač užsienio valiutomis. Jeigu 1998 m. ilgalaikių paskolų užsienio valiutomis augimas siekė apie 165 proc. tai 2003 m. šių paskolų augimas ženkliai sumažėjo. Tuo tarpu išaugo ilgalaikių paskolų nacionaline valiuta reikšmė bendrame kreditų portfelyje. Apskritai matoma paskolų (tiek trumpalaikių, tiek ilgalaikių) litais augimo tempų didėjimo tendencija.

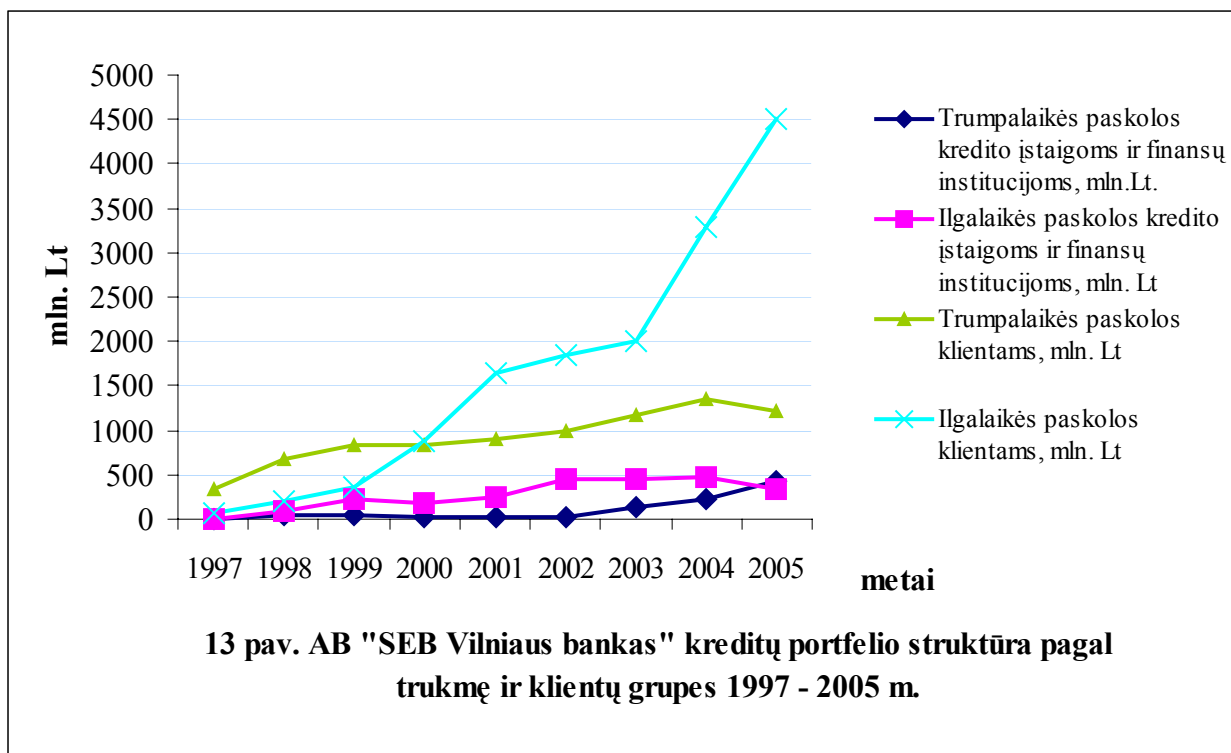
Lietuvos komercinių bankų kreditų portfelyje pastaraisiais metais vyravo trumpalaikių paskolų dalies mažėjimo tendencija, didėjo ilgesnių nei 3 metams suteiktų paskolų dalis bendrame kreditų portfelyje.

2004 m. toliau ilgėjo vidutinis paskolų grąžinimo terminas. Trumpalaikių paskolų sumažėjo nuo 28 iki 22 procentų. Po 3 metų grąžintinų paskolų padaugėjo net 10 procentinių punktų – iki 34 proc., o visų kitų terminų grupės sumažėjo.

Nagrinėjant AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelį **pagal suteiktų kreditų terminus** (13 pav.), išryškėja ilgalaikių kreditų klientams staigus augimas 1999 – 2001 m. bei 2004 – 2005

m. periodais. Tuo tarpu paskolos kredito įstaigoms ir finansų institucijoms, bei trumpalaikiai kreditai klientams augo palyginti neženkiai. 2005 m. banko suteiktų trumpalaikių paskolų klientams bei ilgalaikių paskolų kredito įstaigoms ir finansų institucijoms sumažėjimas atitinkamai 10,7 proc. ir 28 proc.

Lyginant bendrą Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelio dinamiką su AB "SEB Vilniaus bankas" duomenimis, išryškėja analogiškos tendencijos: ilgalaikių paskolų ženkliai spartesnis augimas nei trumpalaikių kreditų bei suteiktų paskolų kredito įstaigoms ir finansų institucijoms mažėjimas.

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB "SEB Vilniaus bankas" finansinėmis ataskaitomis.

Tokių pokyčių priežastys yra kelios. Viena pagrindinių – supaprastintos klientų kreditavimo sąlygos. Žvelgiant iš kreditų gavėjų pusės, tai yra teigiamas reiškinys, nes skatina materialines investicijas, ūkio vystymąsi bei plėtrą. Antra vertus, komerciniai bankai, suteikdami vis daugiau ilgalaikių paskolų, prisiima didesnę finansinę riziką. Šiam teiginiui galima būtų prieštarauti remiantis vis gerėjančiais kreditų portfelio kokybės rodikliais, tačiau šioje vietoje būtina atkreipti dėmesį, kad tie patys rodikliai kinta priklausomai nuo šalies ekonominio bei ūkio šakų verslo ciklą. Dėl šios priežasties, tokie kreditų portfelio kokybės rodikliai kaip spec. atidėjimai paskolų proc. bei III, IV, V rizikos grupių paskolos visų suteiktų paskolų, realiai neparodo šiuo metu komercinių bankų prisiimamos kredito rizikos.

Dar dvi priežastys, dėl kurių pastaraisiais metais ženkliai augo paskolų klientams portfelis, yra paties ūkio plėtra ir fizinių bei juridinių asmenų pasikeitęs požiūris į skolinimąsi bei komercinių bankų veiklą.

Komercinių bankų suteiktų kreditų portfelį galima nagrinėti išskiriant skirtingas **skolininkų grupes**. Paskolos, suteiktos klientams paprastai skaidomos į dvi grupes: fizinius asmenis ir įmones (juridinius asmenis). Šiame darbe daugiau dėmesio skiriama įmonėms suteiktiems kreditams, tačiau paskolos fiziniams asmenims yra taip pat susiję. Abiejų skolininkų grupių paskolų portfelių kaitos cikliškumas yra panašus. Tai paaiškinama tuo, kad esant regresui įmonėse, mažėja ir fizinių asmenų pajamos, vartojimas, kreditingumas ir pan.

Pastaraisiais metais fizinių asmenų kreditavimas tapo viena iš prioritetinių bankų kreditavimo sričių. Paskolų fiziniams asmenims per 2005 m. padaugėjo beveik du kartus nei 2004 m. ir sudarė 20 proc. visų paskolų. 2000 – 2005 m. laikotarpiu fizinių asmenų paskolų dalis bendrame kreditų portfelyje nuolat augo, kas liudija apie tai, kad Lietuvos komerciniai bankai vis daugiau orientuojasi į būsto bei vartojimo paskolų suteikimą šalies gyventojams.

Remiantis Lietuvos finansų rinkų apžvalga (2005), kurią pateikia Lietuvos bankas duomenimis, fiziniai asmenys dėl mažesnių palūkanų normų pastaraisiais metais vis daugiau skolinasi eurais. 2005 m. paskolų litais sumažėjo nuo 48 iki 45 procentų visų paskolų. Tokių tendencijų pagrindinė priežastis – Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą, bei laukiamas šalies įsitraukimas į euro zoną.

Nors paskolos fiziniams asmenims tampa vis svarbesniu Lietuvos komercinių bankų pajamų šaltiniu, tačiau fizinių bei juridinių asmenų kreditingumo vertinimai skiriasi.

Reikalavimų bankų kredito rizikos vertinimui Lietuvoje pasikeitimai:

Kaip jau buvo minėta 1.3. skyriuje, Lietuvos bankas, Bazelio bankų priežiūros komitetas ir kitos įstaigos nuolat stebi, koordinuoja bankų veiklą ir reikalavimus kredito rizikos valdymui.

Nuo 2005 m. pradėti diegti ir įgyvendinti naujieji Bazelio II reikalavimai kredito rizikos skaičiavime su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis Lietuvos komercinių bankų veiklai ir jos rezultatams.

Bazelio II reikalavimai pilnai įsigaliojo nuo 2006 m., todėl jau dabar vyksta vidiniai bankų pokyčiai siekiant atitikti Bazelio bankų priežiūros komiteto direktyvose pateiktas nuostatas.

Naujieji Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimai didžiąją dalimi akcentuoja kapitalo pakankamumo rodiklio svarbą ir įvairių rizikų integraciją į šio dydžio skaičiavimą. Buvo pakeisti principai kredito, rinkos, palūkanų normos, ir kitų rizikų skaičiavimo metoduose siekiant užtikrinti rizikų valdymo efektyvumą.

Kapitalo pakankamumo rodiklis tapo integruotu dydžiu, apimančiu kredito, rinkos, pozicijų, atsiskaitymo, užsienio valiutos, palūkanų rizikas. Todėl nors rodiklio procentinis dydis išliko nepakitęs (8 proc.), tačiau įvairių rizikų integravimas ir metodų, apskaičiuojant šį rodiklį pasikeitimai padidino komerciniams bankams keliamus reikalavimus.

Pasikeitė pati kredito rizikos vertinimo metodika. Įvesti rizikos koeficientai – kredito rizikos laipsniai, kurie taikomi atitinkamoms sandorio šalims. Pereinama prie statistinių kredito rizikos vertinimo metodų.

Iki 2004 m. Lietuvos komerciniai bankai visus suteiktus kreditus skirstydavo į penkias pagrindines rizikos grupes (I, II, III, IV ir V), kurioms atitinkamai formuodavo specialiuosius atidėjimus (I rizikos grupei – 0 proc.; II rizikos grupei – nuo 1 iki 15 proc.; III – nuo 15 iki 40 proc.; IV – nuo 40 iki 60 proc.; V – 100 proc.). Analizuojant Lietuvos komercinių bankų finansines ataskaitas galima pastebėti specialiųjų atidėjimų atskiroms kreditų rizikos grupėms mažėjimą, tačiau dėl atsiradusių atidėjimų visam banko paskolų portfeliui, galutiniame rezultate 2005 m. atidėjimai dėl kredito rizikos išaugo.

Šiuo metu yra formuojami ne tik specialieji atidėjimai atskiroms kreditų rizikos grupėms, bet taip pat atidėjimai visam paskolų portfeliui, pereinama prie “credit scoring” metodų taikymo.

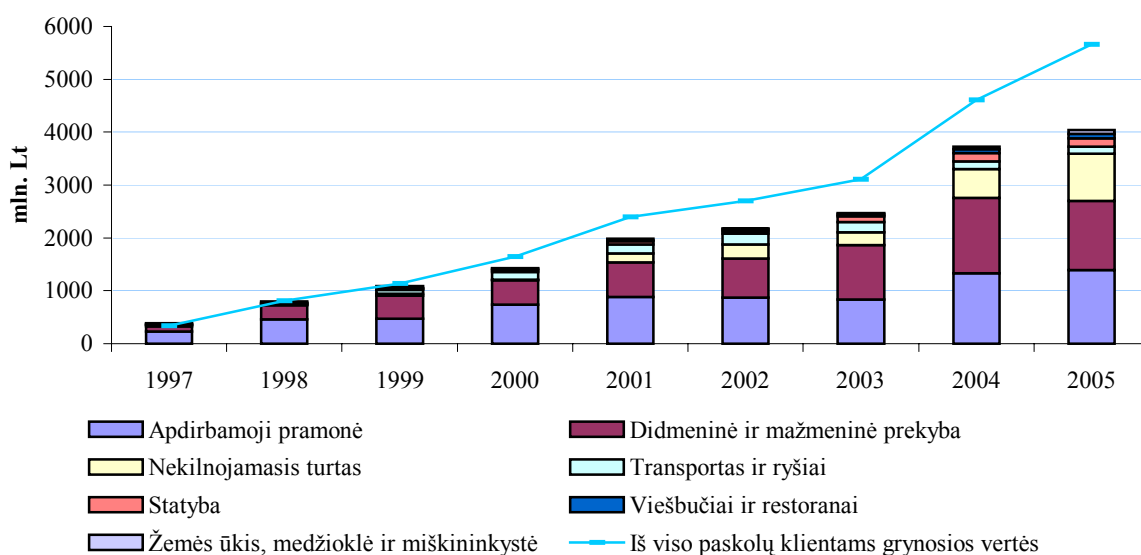
Naujų kredito rizikos skaičiavimo ir vertinimo būdų diegimas Lietuvos komerciniuose bankuose reikalauja daug finansinių lėšų, profesinės kompetencijos ir laiko. Apie naujųjų nuostatų, metodų efektyvumą bus sprendžiama tik po trijų metų nuo jų įsigaliojimo. Tuo tarpu Lietuvos komerciniai bankai šiuo metu daro esminius kredito rizikos bei kitų rizikų vertinimo pakeitimus, kurių rezultatas bus matomas tik po kelerių metų.

2.4. Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelių pagal ūkio šakas kaitos analizė.

AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelio struktūra

Lyginant AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelio struktūrą 1997 metais ir 2005 –aisiais (14 pav.), matomas ženklus pasikeitimas. Nepaisant to, kad pagrindinės kreditavimo šakos ir toliau išliko apdirbamoji pramonė, bei didmeninė ir mažmeninė prekyba, tačiau jų dalis tapo proporcingesnė. Jeigu 1997 m. net 63 proc. bendro paskolų portfelio sudarė kreditai apdirbamajai pramonei, tai 2005 m. ši dalis sumažėjo iki 31 proc. Prekybos dalis išaugo 6 procentiniais punktais iki 31 proc. ir sudaro lygią dalį su apdirbamąja pramone. Didžiausias pasikeitimas pastebimas nekilnojamojo turto kreditavime, kuris 2005 m. sudarė net 21 proc. visų banko paskolų (1997 m. nekilnojamojo turto kreditai sudarė tik 2 proc.). Ženkliai išaugo ir komunalinių paslaugų sektoriaus kreditavimas (iki 8 proc. 2005 m.). Viešbučių ir restoranų, transporto ir ryšių, statybos sektorių dalis bendrame paskolų portfelyje kito neženkliai.

Bendrai nagrinėjant 1997 – 2005 m. AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelį (14 pav.) išryškėja nuolatinis ir pakankamai spartus (ypač per pastaruosius tris metus) paskolų portfelio augimas. Nuosekliausiai didėjo kreditai mažmeninei bei didmeninei prekybai bei nekilnojamajam turtui. Apdirbamosios pramonės finansavimas 2002 – 2003 metais buvo kiek sumažėjęs. Visoms kitoms ūkio šakoms suteikiama santykinai maža paskolų portfelio dalis, tačiau dera pastebėti, kad įvairūs ūkio sektoriai remiami proporcingiau.

14 pav. AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelio struktūros dinamika 1997 – 2005 m.

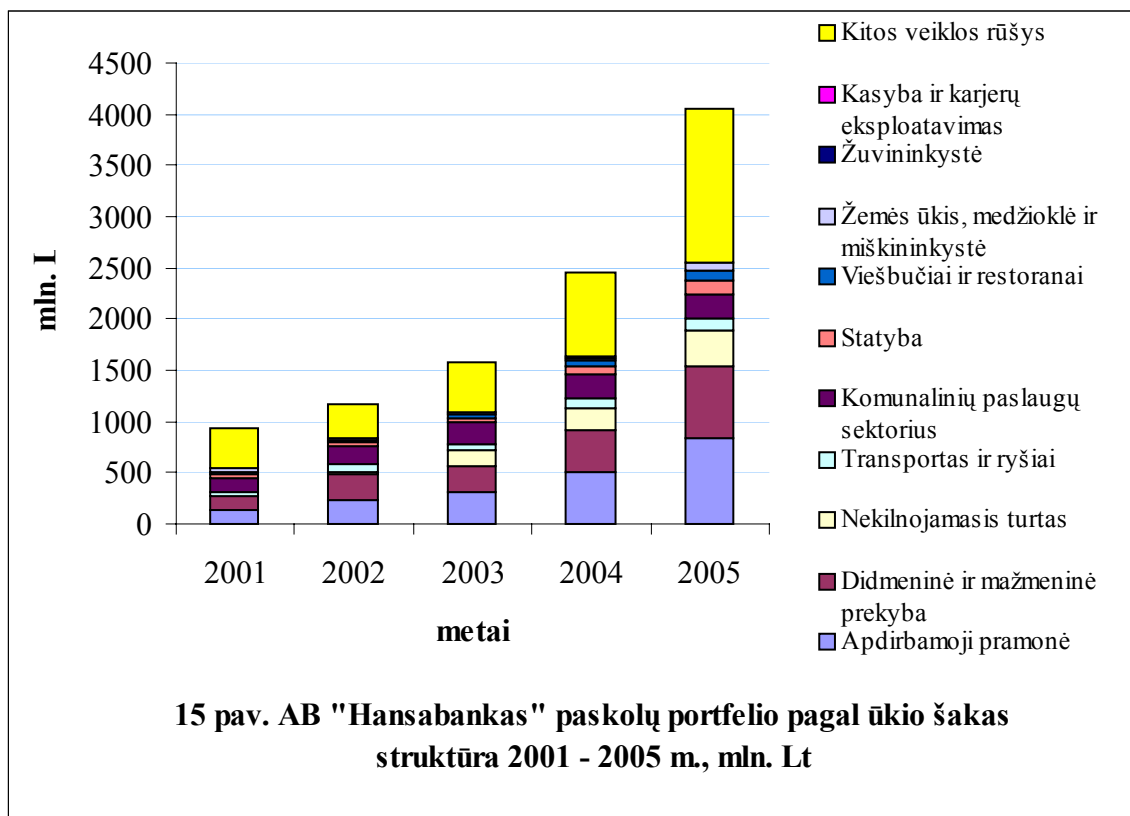
Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB “SEB Vilniaus bankas” finansinėmis ataskaitomis.

Pastebėtina, kad per nagrinėjamą laikotarpį didėjo atotrūkis tarp viso paskolų portfelio ir kreditų suteiktų pagrindinėms ūkio šakoms. Taip yra todėl, kad nuolat augo kitų ekonominių veiklos rūšių finansavimas.

AB “Hansabankas” paskolų portfelio struktūra

Bendras AB “Hansabankas” paskolų portfelis 2005 m. augo dar sparčiau nei AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelis. Tokį spartų augimą (64 proc.) lėmė banko vykdoma kreditavimo politika, laisvėjančios kreditavimo sąlygos bei paskolų paklausa.

Sprendžiant iš 15 pav., AB “Hansabankas” paskolų portfelio kaitos tendencijos yra labai panašios kaip ir jo konkurento (AB “SEB Vilniaus bankas”). 2005 m. banko paskolų struktūroje taip pat vyravo kreditai apdirbamajai pramonei (21 proc.), prekybai (17 proc.) bei nekilnojamajam turtui (9 proc.). Kita vertus, labai ženklią dalį (37 proc.) 2005 m. sudarė paskolos kitoms veiklos rūšims, kurios apima švietimą, sveikatą ir socialinį darbą, privalomąjį socialinį draudimą ir kitas veiklas.

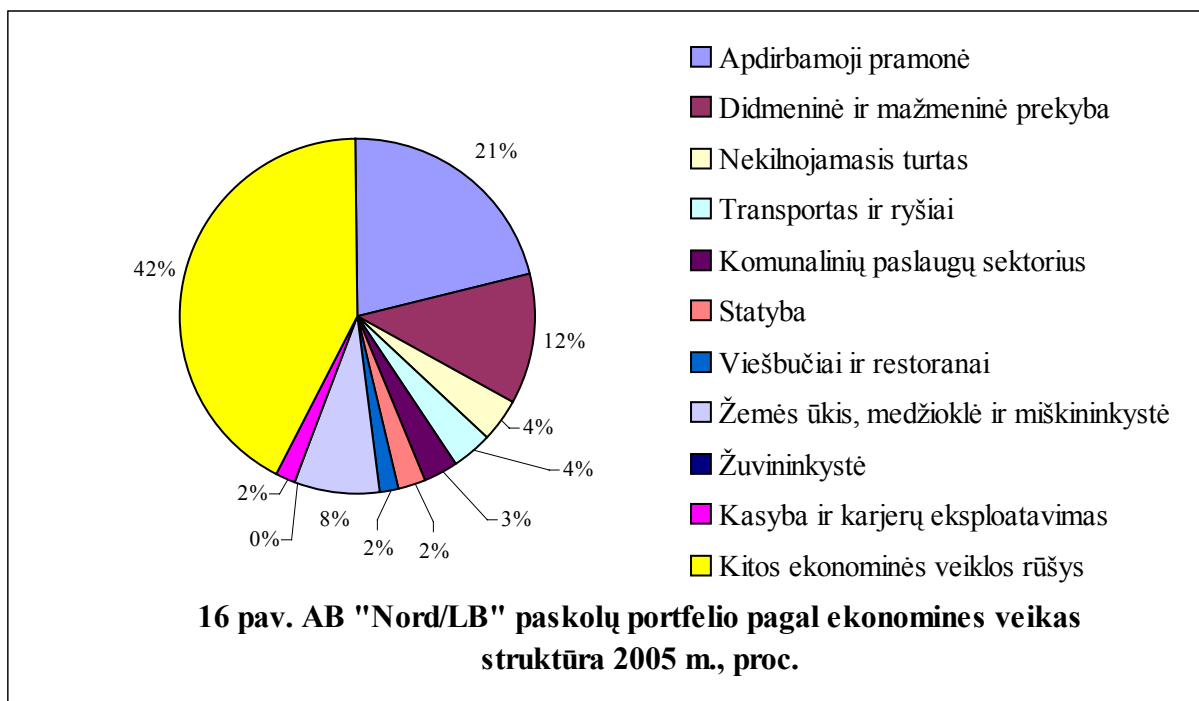
Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB "Hansabankas" finansinėmis ataskaitomis.

AB "Hansabankas" kiek skirtingai nuo AB "SEB Vilniaus bankas" 2005 m. padidino apdirbamajai pramonei bei kitoms ūkio šakoms skirtų kreditų dalį bendrame paskolų portfelyje. Tuo tarpu nekilnojamojo turto, prekybos, statybos sektoriams skirtų paskolų dalis liko pastovi, nepaisant to, kad absoliučiais dydžiais augo. Mažesne dalimi buvo finansuojami komunalinių paslaugų, viešbučių ir restoranų, transporto ir ryšių sektoriai.

Kitų Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelių struktūra

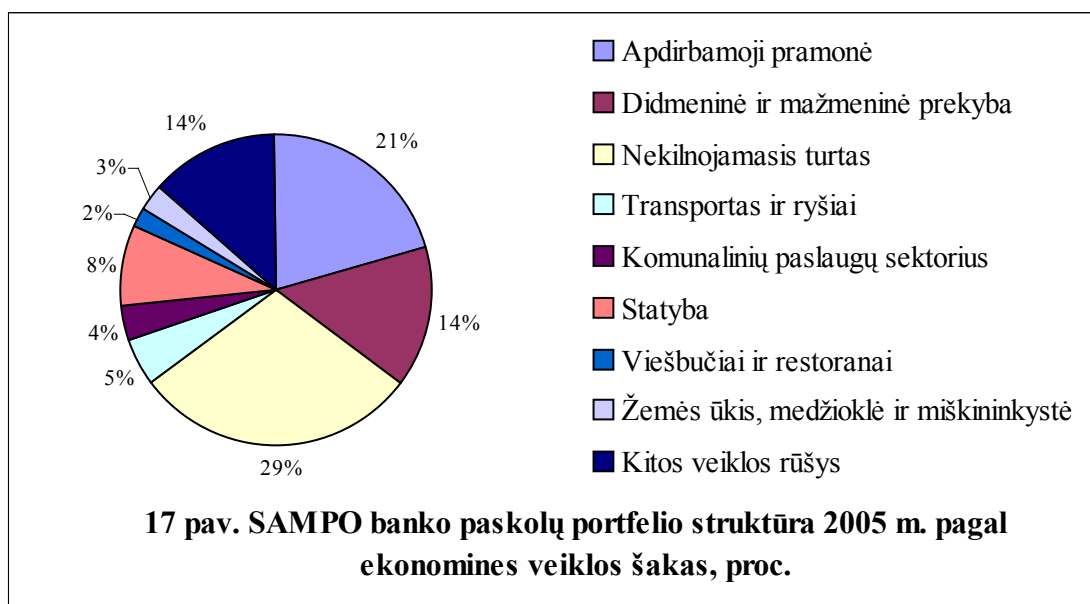
Vienas iš didžiausių ir seniausiai Lietuvoje veikiančių yra AB "Nord/LB" komercinis bankas, kuris taip pat skelbia daug dėmesio skiriantis kredito rizikos valdymui ir paskolų portfelio kokybei.

16 pav. pateiktame AB "Nord/LB" kreditų portfelio struktūroje matomas labai didelis kitų ekonominių veiklos rūšių, į kurių įeina ir švietimo, socialinio draudimo bei kitų sričių finansavimas. Skirtingai negu AB "SEB Vilniaus bankas" paskolų portfelio struktūroje, gana mažą dalį užima prekyba (12 proc.), kai tuo tarpu apdirbamajai pramonei, kaip ir AB "Hansabanke" tenka 21 proc. paskolų portfelio. Pastebėtina, kad ženkliai didesnę dalį nei kituose bankuose užima žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės finansavimas (8 proc.). Palyginti maža yra nekilnojamojo turto paskolų dalis, nepaisant to, kad tai yra greitai auganti veiklos sritis Lietuvoje.

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB "Nord/LB" finansinėmis ataskaitomis.

Iš pateiktų diagramų matyti, kad didžiųjų Lietuvos komercinių bankų paskolų portfeliai turi keletą esminių skirtumų, kurie priklauso nuo jų vykdomos kreditavimo politikos, tačiau vyrauja bendros tendencijos- didelis pramonės, prekybos, viešojo sektoriaus kreditavimas. Kiek didesni skirtumai yra tarp didžiųjų Lietuvos komercinių bankų ir palyginti smulkaus, SAMPO banko paskolų portfelio struktūrų (17 pav.).

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis SAMPO banko finansinėmis ataskaitomis.

Iš 17 pav. matyti, kad labiausiai SAMPO bankas 2005 m. rėmė nekilnojamojo turto sektorių (29 proc.). Apdirbamoji pramonė bei prekyba užėmė panašią dalį kaip ir AB “Hansabankas” bei AB “Nord/LB” paskolų portfeliuose. Taip pat, skirtingai nuo kitų, didelė dalis kreditų (8 proc.) teko statybos sektoriui. Santykinai nedaug užima kitos veiklos rūšys.

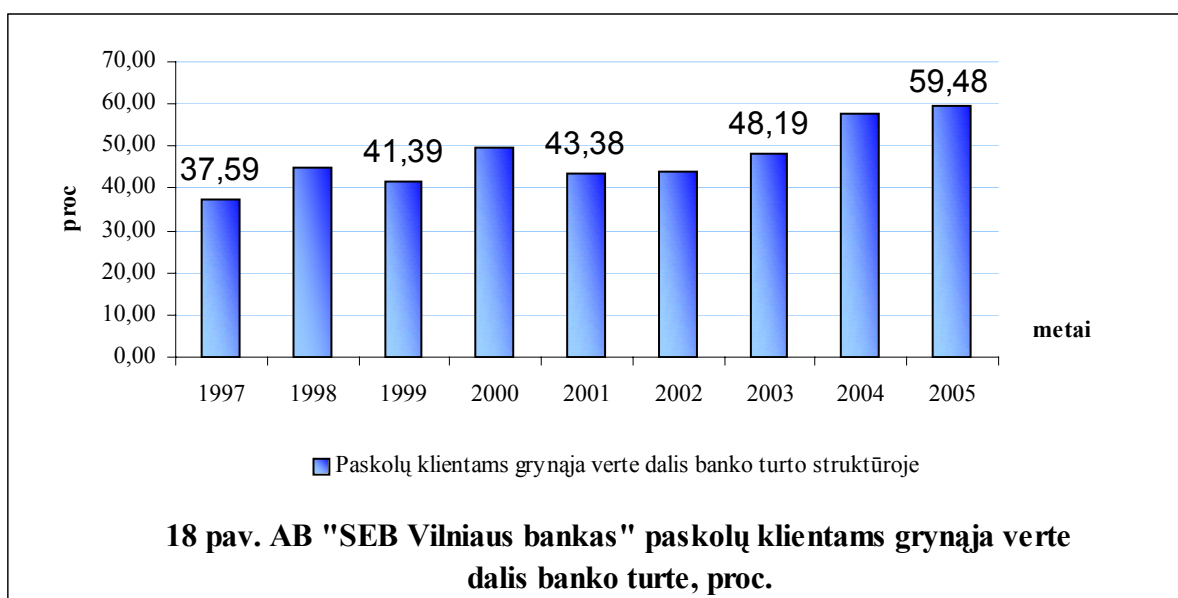
Vertinant tokią paskolų portfelio struktūrą, galima teigti, kad SAMPO banke egzistuoja didelė priklausomybė nuo nekilnojamojo turto sektoriaus vystymosi tendencijų.

Apibendrinat bankų paskolų portfelio dinamiką, pastebėtina, kad bankai vis daugiau dalyvauja įvairių ūkio sektorių bei fizinių asmenų finansavimo procese. Vis reikšmingesnės tampa būsto bei vartotojiškos paskolos. Teigiamai vertinti galima proporcingesnį šalies ūkio sektorių kreditavimą. Kita vertus, taip sparčiai augant paskolų portfeliui beveik visose ekonominėse veiklose, kredito rizika, kurią prisiima komerciniai bankai, tampa vis didesnė ir aktualesnė problema. Ūkio sektoriai vystosi cikliškai, o jų visų kreditavimas beveik nuolat auga, dėl ko nuosmūkiu atveju Lietuvos komerciniai bankai gali susidurti su finansinėmis problemomis netolimoje ateityje.

2.5. Kreditų portfelio įtaka konkrečiau AB “SEB Vilniaus bankas” finansiniams rodikliams.

Banko suteikti kreditai yra viena iš banko turto sudedamųjų dalių, kuri yra vienas pagrindinių pajamų šaltinių. Dėl šios priežasties, kredito portfelis, jo dydis, kokybė, struktūra daro didelį poveikį įvairiems komercinių bankų finansiniams rodikliams.

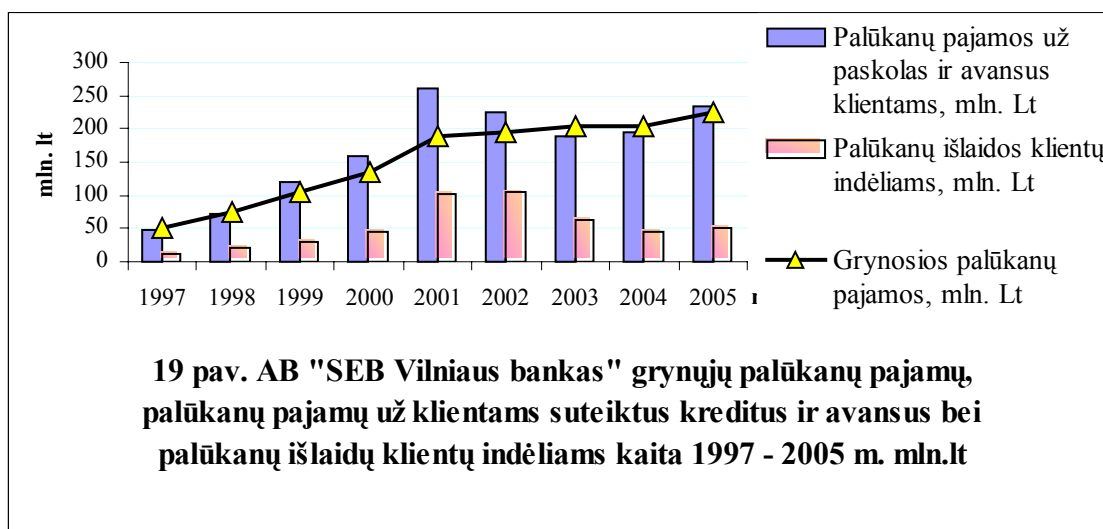
Remiantis AB “SEB Vilniaus bankas” pavyzdžiu (18 pav.), paskolų portfelis pastaraisiais metais sudaro vis didesnę banko aktyvų dalį, kas reiškia išaugusią kreditų portfelio valdymo svarbą banko veiklai. Tokią situaciją lėmė sparčiai augantis paskolų portfelis, supaprastintos kreditavimo sąlygos, didėjanti paskolų paklausa, specialiųjų atidėjimų paskolų nuostoliams mažėjimas.

Pastaba: grafikas nubraižytas, remiantis AB "SEB Vilniaus bankas" finansinėmis ataskaitomis.

Viena vertus, paskolų klientams dalies augimas bendrame banko turte yra neigiamas reiškinys, nes mažina banko veiklos diversifikaciją, tačiau iš kitos pusės, suteikti kreditai – vienas pagrindinių banko pajamų šaltinių. Palūkanų pajamos už klientams suteiktas paskolas ir avansus pastaruoju metu sudaro net virš 60 proc. visų palūkanų pajamų.

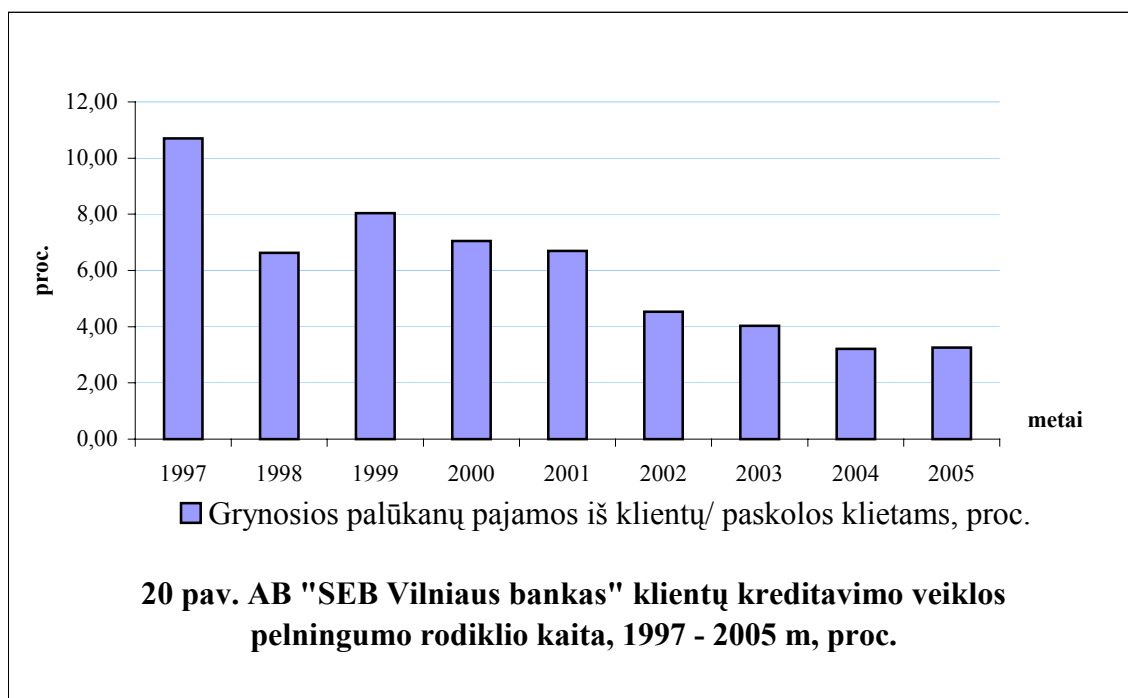
AB "SEB Vilniaus bankas" grynosios palūkanų pajamos 1997 – 2005 metų laikotarpiu nuolat augo ir 2005 m. siekė net 225 mln. Lt. Skaičiuojant grynąsias palūkanų pajamas, iš palūkanų pajamų atimamos palūkanų išlaidos. Pagrindinė palūkanų pajamų dalis – pajamos už klientams suteiktas paskolas ir avansus. Tuo tarpu palūkanų išlaidų didžiąją dalį sudaro išlaidos klientų indėliams. Visų trijų parametru kaitą galima matyti 19 pav.

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB "SEB Vilniaus bankas" finansinėmis ataskaitomis.

Skirtumas tarp palūkanų pajamų ir išlaidų nuolat didėja, kas reiškia, jog banko pelningumas turėtų augti. Pelningumo rodikliams apskaičiuoti dažniausia naudojamas grynasis, bendrasis arba pelnas iki palūkanų ir mokesčių. Banko suteiktos paskolos klientams, būdamos pagrindiniu

banko pajamų šaltiniu, labai tampriai siejasi su banko pelningumu. Todėl kaip vieną iš pelningumo rodiklių šiuo atveju galima paimti grynujų palūkanų pajamų iš klientų¹ ir banko suteiktų paskolų santykį (20 pav.).

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB "SEB Vilniaus bankas" finansinėmis ataskaitomis ir atlikus 1 pastaboje nurodytus skaičiavimus.

Nors, kaip buvo teigta, palūkanų pajamos auga ir atotrūkis tarp palūkanų pajamų iš klientams suteiktų kreditų bei palūkanų išlaidų klientų indėliams didėja, tačiau 20 pav. pateikto pelningumo rodiklio kaita parodė, kad grynosios palūkanų pajamos iš klientų sudaro vis mažesnę paskolų klientams portfelio dalį. Tai susiję su palūkanų normų mažėjimu, paskolų portfelio išaugimu ir kitais veiksniais.

Iš kitos pusės, banko paskolų portfelis įtakoja ne tik pelningumo, bet ir likvidumo rodiklius, nes dalį trumpalaikio banko turto sudaro trumpalaikės paskolos. Nepaisant to, kad pastaraisiais metais vis daugiau išduodama ilgalaikių kreditų, tačiau trumpalaikės paskolos vis dar sudaro didelę išduotų paskolų dalį ir apie 50 proc. trumpalaikio turto. Dėl šios priežasties paskolų portfelis akivaizdžiai įtakoja banko likvidumą.

Bendrais bruožais paskolų portfelio struktūros ir kokybės pokyčiai iš esmės nulemia AB "SEB Vilniaus bankas" tiek aktyvų augimą, tiek pelningumo bei kitų finansinių rodiklių kaitą. Antra vertus, tradicinės klientų kreditavimo veiklos uždirbamas pelnas sudaro vis mažesnę dalį nuo banko klientų paskolų portfelio.

¹ Grynosios palūkanų pajamos iš klientų yra apskaičiuojamos kaip palūkanų pajamų už klientams suteiktus kreditus ir avansus bei palūkanų išlaidų klientų indėliams skirtumas. Tokiu būdu atsiribojama nuo įvairių kitų palūkanų pajamų ir išlaidų.

III. BANKO PASKOLŲ ŪKIO SEKTORIAMS PORTFELIO TENDENCIJŲ IR PERSPEKTYVŲ TYRIMAS

3.1. Ūkio šakų augimo perspektyvos ir paklausos bankų kreditams tendencijos

Praeitų laikotarpių ūkio šakų vystymosi tendencijos sudaro prielaidas bankų paskolų portfelių struktūros prognozėms.

Kiekvienas šalies ūkio sektorius ir atskira ekonominės veikos šaka vystosi skirtingai. Įvairiuose Lietuvos ūkio šakose vyraujančios tendencijos jau buvo išanalizuotos 2.2. skyriuje, tačiau nebuvo aptartos sektorių augimo galimybės ir potenciali paklausa bankų kreditams, kuri gali susiformuoti ateinančias metais.

2005 m. ekonominėse veiklose sukurta pridėtinė vertė (palyginamosiomis kainomis) per metus išaugo 6,7 proc. Didžiausias šio rodiklio augimas pastebėtas **apdirbamojoje pramonėje** (11,4 proc.). Antra vertus 2004 m. jis sudarė 14,1 proc. Tuo tarpu materialinės investicijos šioje šakoje 2005 m. išaugo tik 0,3 proc. Nepaisant mažų investicijų, apdirbamosios pramonės pajamos už parduotas prekes bei paslaugas augo gana sparčiai (23,8 proc.) ir absoliučiu dydžiu nusileido tik prekybai.

Atskirų apdirbamosios pramonės šakų vystymasis buvo nevienodas. Didžiausią įtaką šio ūkio sektoriaus pridėtinės vertės augimui turėjo naftos pramonė, baldų, metalo gaminių (išskyrus mašinas ir įrangą) gamybos, radijo, televizijos ir ryšių įrangos gamybos bei maisto pramonės. Jų indėlis pridėtinės vertės kūrimo 2005 m. buvo atitinkamai 19,3 proc., 17,7 proc., 9,1 proc., 8,7 proc., ir 7,7 proc. Kiekvienos pramonės pridėtinės vertės pokyčius galima detaliau panagrinėti 15 priede esančioje diagramoje.

Remiantis apdirbamosios pramonės rodikliais, ir darant prielaidą, kad šio ūkio sektoriaus augimas sekančiais metais bus neženkliai mažesnis (o tai tikėtina, nes jaučiamos apdirbamosios pramonės augimo mažėjimo tendencijos), pardavimai turėtų išaugti apie 18 – 20 proc., o išsipareigojimai 5 – 6 proc. Pasitvirtinus šiai prognozei, tikėtina, kad atsiras papildoma 562 973 tūkst. Lt² kreditų paklausa apdirbamajai pramonei finansuoti. Iš kitos pusės, apdirbamoji pramonė susideda iš didelės ekonominių veiklų įvairovės, todėl kiekvieną pramonės šaką derėtų padetalizuoti atskirai. (16 priedas).

Rafinuotų naftos produktų gamyba bei tabako gaminių gamyba sudaro ženklų apdirbamosios pramonės dalį (17,6 proc. viso apdirbamosios pramonės turto 2005 m.). Turtas, nuosavas kapitalas, pardavimų pajamos bei pelningumas nagrinėjamoje šakoje per 2005 m. augo sparčiausiai ir viršijo bendrus pramonės rodiklius. Kita vertus, naftos produktų bei tabako gaminių gamybos išsipareigojimai kiek sumažėjo, kas reiškia mažą šios pramonės šakos paklausą

² 2005 m. apdirbamosios pramonės išsipareigojimai siekė 10 235 869 tūkst. Lt, todėl pasitvirtinus prognozei, kad išsipareigojimai augs 5 – 6 proc., išsiskolinimai sieks 10 798 842 tūkst. Lt., t.y. 562 973 tūkst. Lt daugiau.

bankų kreditams. Žvelgiant iš įmonių pozicijų, tai yra teigiamos tendencijos, tačiau banko požiūriu – tai gera niša paskolų portfelio didinimui. Problema tame, kad paklausa yra maža.

Baldų pramonė – taip pat viena iš sparčiausiai besiplečiančių apdirbamosios pramonės šakų. Materialinės investicijos išliko daugmaž pastovios (apie 170 mln. Lt.). Sparčiai augo tiek baldų pramonės įmonių turtas, tiek pardavimai, tiek gamybos išlaidos bei įsipareigojimai. Visų šių rodiklių spartus augimas rodo, kad ši pramonės šaka sparčiai plečiasi ir daug skolinasi siekdama daryti tiek ilgalaikes materialines investicijas į gamybą bei verslo plėtrą, tiek apyvartinių lėšų trūkumo finansavimui. Kreditų paklausa šioje ūkio šakoje yra didžiulė ir jei planuoti, kad ir mažesni (dėl įsipareigojimų bazės augimo ir augimo tempų lėtėjimo tendencijų) įsipareigojimų augimą 2006 m., tai išaugus įsipareigojimams 30 proc. iki 637 728 tūkst. Lt., atsiranda papildoma 147 168 tūkst. Lt. paklausa bankų kreditams. Antra vertus, bankams nerimą kelti turėtų mažėjantis šios pramonės šakos pelningumas, kuris 2005 m. buvo tik 6 proc., kas yra mažiau nei visos apdirbamosios pramonės vidurkis. Dėl šių priežasčių, vertinant kreditų, išduodamų baldų pramonės įmonėms, kokybę, reikia būti atsargiems.

Dar viena labai svarbi apdirbamosios pramonės sudedamoji dalis, sukurianti didelę pridėtinės vertės dalį yra maisto produktų ir gėrimų gamyba (žr. 17 priedą). Šios ūkio šakos turtas sudaro 24 proc. viso apdirbamosios pramonės turto, todėl plėtra šioje srityje yra labai svarbi. Nagrinėjant finansinius rodiklius (17 priedas), galima matyti santykinai mažą turto augimą. Pardavimai augo, tačiau irgi ne taip sparčiai kaip kitose apdirbamosios pramonės šakose, o pelningumas 2005 m. tesiekė 5,1 proc. ir lyginant su 2004 m. sumažėjo 0,6 procentiniais punktais. Tuo tarpu maisto ir gėrimų pramonės įsipareigojimai yra pakankamai dideli ir turint omenyje, kad per 2005 m. jie dar labiau išaugo (12,6 proc.), tai galima teigti, kad šios ūkio šakos paklausa bankų kreditams yra didelė. Antra vertus, nagrinėjamos pramonės šakos augimo perspektyvos yra miglotos, todėl jos kreditavimas ateityje gali pabloginti bendrą banko paskolų portfelio kokybę.

Egzistuoja dar visa eilė apdirbamosios pramonės šakų, kurios turi savo vystymosi ir plėtros tendencijas į kurias komerciniai bankai privalo atsižvelgti siekiant užtikrinti minimalią kredito riziką. Kaip jau buvo paskaičiuota šio darbo skyriaus pradžioje, visiškai realu, kad apdirbamosios pramonės paklausa bankų kreditams 2006 m. sieks virš pusės milijardo litų., kas sudaro apie 3 proc. viso Lietuvos komercinių bankų sektoriaus klientams išduotų paskolų portfelio³. Antra vertus, nors bendri apdirbamosios pramonės rodikliai yra teigiami, tačiau jų augimo tempai lėtėja. Be to, šis ūkio sektorius yra daugialypis ir apima labai daug skirtingų verslų, kurių finansiniai rodikliai gali būti anaipol ne tokie optimistiški, todėl bankai, suteikdami

---

³ Bendras Lietuvos bankinio sektoriaus paskolų portfelis 2005 m. sudarė 16,9 mlrd. Lt. (2006 m. Lietuvos banko duomenys).

kreditus apdirbamosios pramonės įmonėms, turi labai gerai išnagrinėti tiek bendrus tos šakos veiklos rezultatus, tiek konkrečios bendrovės kreditingumą.

Kaip parodė 2.2. darbo skyriuje atlikta analizė 2005 m. **statybos sektoriuje** buvo bendros produkcijos bei bendrojo pelno augimo tempų sulėtėjimas, tačiau bendras sektoriaus turtas bei materialinės investicijos augo kur kas sparčiau nei 2004 m.

Bandant paskaičiuoti statybos sektoriaus paklausą itin svarbus tampa būtent materialinių investicijų rodiklis. 2000 – 2005 m. laikotarpiu vidutinis materialinių investicijų augimas buvo 12,65 proc. (paskaičiuota remiantis 20 priedo duomenimis). 2005 m. investicijos šiame sektoriuje išaugo net apie 30 proc. Antra vertus, lyginant materialinių investicijų ir pridėtinės vertės, sukuriamos ūkio sektoriuje, santykį, šis rodiklis yra mažiausias lyginant su kitomis veiklomis. Dėl šios priežasties, tikėtina, kad ateityje materialinės investicijos augs kur kas sparčiau, nei pastarojo penkmečio vidurkis.

Lietuvos banko statistiniais duomenimis (2006) didžiąja dalį statybai suteiktų paskolų (apie du trečdalius) 2005 m. sudarė ilgalaikės paskolos, kas reiškia šio sektoriaus plėtrą ir tikėtiną gražos augimą ateityje. Atsižvelgiant į faktą, kad didžioji dalis darbų (virš 90 proc.) atliekami šalies viduje, investicijos lieka šalies ribose, kas teigiamai veikia visą Lietuvos ūkį.

Nors 2005 m. statybos sektoriaus augimo tempai ir sulėtėjo, tačiau jo plėtros ir augimo potencialas yra vertinamas teigiamai. Paklausa kreditams šioje šakoje yra pakankamai didelė ir turėtų išaugti.

Dėstomojoje darbo dalyje gana plačiai buvo aptartas ir šalies **prekybos sektorius**. Jau keli metai iš eilės ši veiklos šaka auga gana stabiliai, nors 2005 m. augimo tempai kiek sulėtėjo. Prekybos augimą skatina vis didėjantis vartojimas, dėl ko didėja prekybos įmonių apyvartos.

Ši ūkio šaka turi dideles plėtros ir augimo galimybes ne tik todėl, kad planuojamas ir tolimesnis šalies gyventojų vartojimo ir perkamosios galios augimas, tačiau ir todėl, kad Lietuvos prekybininkai sėkmingai konkuruoja ir kitose vakarų bei rytų valstybėse. Lietuvai įstojus į ES, prekybiniai ryšiai tapo dar glaudesni ir intensyvesni.

Žvelgiant iš kitos pusės, 2005 m. prekybos įmonių materialinės investicijos, palyginti su 2004 m. buvo 19 proc. mažesnės nei 2003 m. 18 priede pateikiami detalesni sektoriaus duomenys, kuriais remiantis labiausia tikėtina, kad investicijos šioje šakoje ir toliau liks panašaus dydžio ar net kiek sumažės. Didžioji dalis investicijų greičiausiai kaip ir 2005 m. bus finansuojamos iš skolintų lėšų, todėl bankų paskolos šiam sektoriui turėtų augti. Jeigu 2005 m. apie 80 proc. materialinių investicijų finansavo Lietuvos komerciniai bankai, tai realu, kad panaši proporcija išsilaikys ir ateityje.

Prekyboje, didelę dalį sudaro trumpalaikės paskolos (apie 50 proc.), kas reiškia, jog trūksta apyvartinių lėšų. Tokia situacija nėra stabili ir iškilus krizės pavojų, kreditų portfelio kokybė

gali stipriai pablogėti. Antra vertus, ilgalaikės paskolos šiam sektoriui taip pat nėra saugios, nes stipri ūkio plėtra į kitas valstybes didina tiek kreditų riziką, tiek skatina kapitalo eksportą.

Dėl jau įvardintų priežasčių, nepaisant to, kad yra teigiama prekybos plėtra ir egzistuoja nemaža paklausa komercinių bankų kreditams, paskolos šiam ūkio sektoriui turėtų augti kur kas mažiau nei praeitais metais, o gal net sumažėti.

Dėstomojoje dalyje buvo pastebėta, kad sparčiai auga **nekilnojamojo turto** finansavimui suteiktų paskolų dalis. 2005 m. fiksuojamas net 52,2 proc. turto augimas, o pelningumas šioje veikloje siekia net 10,3 proc. (2,3 procentiniais punktais daugiau nei 2004 m.) (19 priedas).

Nekilnojamojo turto investicijos 2005 m. išaugo net 44,6 proc., o 2000 – 2005 m. materialinių investicijų vidurkis buvo 13,3 proc. Tačiau iki 2005 m. šis rodiklis neženkliai mažėjo, todėl tikėtina, kad ir toliau materialinės investicijos išliks panašaus dydžio, kaip ir 2005 m.

Aptartosios ūkio šakos sudaro ženklią paskolų portfelio dalį, todėl analizuoti ūkio veiklos sektoriai, jų plėtra ateityje darys didžiausią įtaką banko paskolų portfeliui ir jo kokybei.

Paklausa komercinių bankų kreditams yra didelė ir tikėtina, kad ateityje ji dar labiau išaugs. Antra vertus, ši tendencija pasitvirtins ne visose ūkio šakose. Turėtų mažėti apdirbamosios pramonės (ypač tekstilės, leidybos, chemijos pramonių) finansavimas.

Kaip pateiktos prognozės turėtų paveikti AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelį nagrinėjama sekančiame skyriuje.

Paskolų finansavimo poreikio patenkinimo galimybės

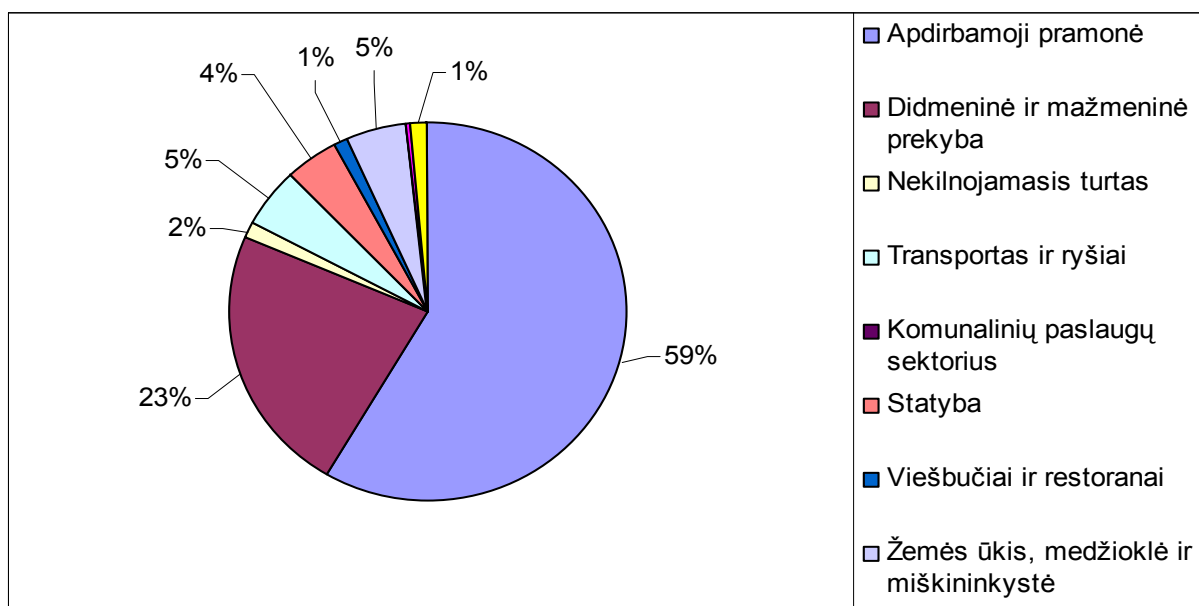
Dabartinė situacija ir tendencijos kreditavimo rinkoje buvo išnagrinėtos šio darbo 2.3 poskyryje, kur matomas aiškus paskolų portfelio augimas. Tikėtina, kad siekiant didesnio pelningumo, pajamų ir įtakos finansų rinkoje, AB “SEB Vilniaus bankas” bei kiti Lietuvos komerciniai bankai ir toliau stengsis sparčiai didinti savo paskolų portfelį.

Paskolos didžiąja dalimi yra finansuojamos iš klientų indėlių banke. Nors atskirai indėliai šiame darbe nagrinėjami nebuvo, tačiau galima teigti, kad juridiniai ir fiziniai asmenys vis labiau pasitiki Lietuvos komerciniais bankais ir kaupia juose savo lėšas indėlių pavidalu. Toliu būdu AB “SEB Vilniaus bankas” indėliai nuolat auga, nors tas augimas ir nėra pastovus. Remiantis banko pateiktomis finansinėmis ataskaitomis 2001 – 2005 m. (7 priedas) indėliai vidutiniškai augo 14,5 proc.

3.2. AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelio plėtros galimybės

Lietuvos bankinės sistemos vystymosi eigoje paskolų portfelio struktūra keitėsi į gerąją pusę, vis efektyviau diversifikuodama paskolų portfelį. 21 pav. yra pateikiami 1997 m. AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelio struktūra, kurios didžiąją dalį sudaro kreditai apdirbamajai pramonei. Tokia struktūra, galima teigti nėra pakankamai diversifikuota ir kelia santykinai didelę

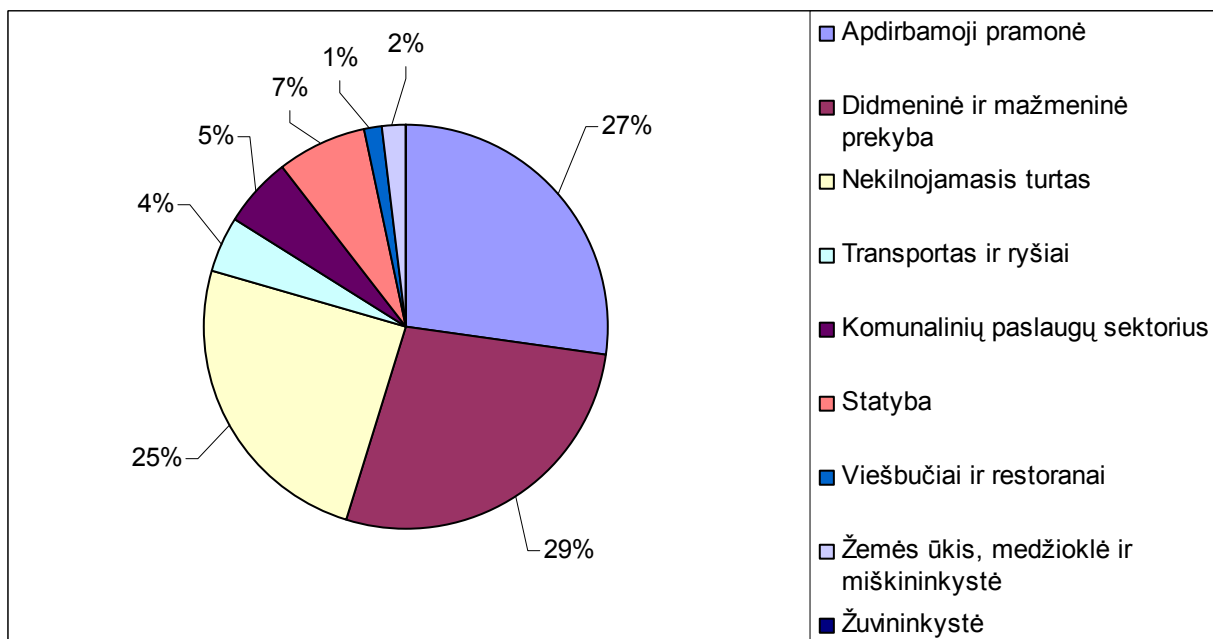
kredito riziką ir nėra efektyvi. Bankai siekdami gerinti savo paskolų portfelio kokybę buvo priversti keisti kreditavimo politiką ir tolygiau paskirstyti savo paskolų portfelį.

21 pav. AB „SEB Vilniaus bankas“ paskolų portfelio struktūra pagal ūkio šakas 1997 m.

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB „SEB Vilniaus bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Šiuo metu situacija ženkliai pasikeitusi ir paskolų portfelio struktūra yra labiau diversifikuota ir efektyvesnė. 22 pav. pateikiama 2005 m. paskolų portfelio struktūra pagal ūkio šakas.

22 pav. AB „SEB Vilniaus bankas“ paskolų portfelio struktūra pagal ūkio šakas 2005 m.

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB „SEB Vilniaus bankas“ finansinėmis ataskaitomis.

Šiuo metu pagrindinės ūkio šakos kurios yra kredituojamos sudaro virš 80 proc. viso banko paskolų portfelio, t.y kreditai apdirbamajai pramonei, prekybai, bei nekilnojamam turtui.

Tai santykinai atspindi ir viso ūkio struktūrą, kur didžiausią šalies ūkio dalį taip pat sudaro apdirbamoji pramonė ir prekyba.

Remiantis istoriniais duomenimis bei esama paskolų portfelio struktūra galima prognozuoti paskolų portfelio vystymosi tendencijas ir struktūrinius pokyčius jame.

Darant prognozės buvo priimta keletas esminių prielaidų:

- bendras paskolų klientams portfelis ir ateityje augs vidutiniškai 38 proc., nes būtent toks buvo vidutinis augimas per nagrinėjamą laikotarpį.
- paskolų portfelio rizika išliks panaši ir 2005 m., o atidėjimai sudarys tokią pačią dalį kaip ir iki šiol, tai yra 1.68 proc.
- Norint, kad paskolų portfelio struktūra išliktų tokia pati kaip 2005m. paskolų portfelis turėtų atrodyti taip kaip pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė

AB “SEB Vilniaus bankas“ paskolų portfelio struktūra pagal ūkio šakas, prognozė 2005 – 2010 m.

	Augimo vidurkis						
mln.lt.	%	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Apdirbamoji pramonė	28.00	1652	2286	3165	4381	6065	8396
Didmeninė ir mažmeninė prekyba	46.20	1679	2324	3217	4454	6166	8535
Nekilnojamasis turtas	152.03	1498	2074	2871	3975	5503	7617
Transportas ir ryšiai	51.22	273	377	523	723	1001	1386
Komunalinių paslaugų sektorius	602.21	333	461	638	884	1224	1694
Statyba	65.81	444	615	851	1178	1631	2258
Viešbučiai ir restoranai	42.37	91	126	174	241	334	462
Iš viso paskolų klientams	38.43	6081	8418	11653	16131	22331	30913
Atidėjimai paskoloms	22.98	-102	-142	4478	6199	8582	11880
Iš viso paskolų klientams grynosios vertės	46.02	8470	8276	16131	22331	30913	42793

Pastaba: grafikas nubraižytas remiantis AB “SEB Vilniaus bankas” finansinėmis ataskaitomis.

Remiantis gautais duomenimis galime pastebėti, kad ateityje paskolų portfelio struktūra pagal ūkio šakas turėtų ženkliai keistis. Apdirbamosios pramonės paskolų augimo vidurkis yra 28 proc. Siekiant, kad ir toliau apdirbamoji pramonė paskolų portfelyje sudarytų 27 proc. Šiai

ūkio šakai turėtų būti išduodama daugiau paskolų, tačiau, kadangi kitos ūkio šakos vystosi sparčiau nei ši, tai apdirbamosios pramonės dalis kreditų portfelyje turėtų mažėti.

Didmeninės ir mažmeninės prekybos paskolų augimo vidurkis yra 46.2 proc., didesnis nei 38 proc., tai sąlygoja, kad jos dalis bendrame portfelyje turėtų didėti.

Visų kitų ūkio sektorių dalis portfelyje turėtų augti būtent apdirbamosios pramonės kreditų mažėjimo dėka. Tokiu atveju galima teigti, kad diversifikacija dar labiau auga ir bus pasiektas didesnis efektyvumas, tačiau abejonių kelia prekybos sektoriaus kreditavimas, nes jo dalis ir taip bendrame paskolų portfelyje yra didžiausia ir jo kreditavimas pagal atliktas prognozes augtų greičiau, nei bendro portfelio vidurkis, taigi ir šios šakos užimama struktūrinė dalis didės, kas nėra teigiamas efektas žvelgiant iš kredito rizikos mažinimo pozicijų.

3.3. Paskolų portfelio kokybės užtikrinimo galimybės.

Atskirai paskolų portfelio kokybės rodikliai darbe nebuvo nagrinėjami, nors jie yra labai glaudžiai susiję su banko prisiimama kredito rizika.

Vertindamas komercinio banko paskolų portfelio kokybę, Lietuvos bankas stebi kelis pagrindinius kokybės rodiklius:

- Spec. atidėjimai banko paskoloms;
- Spec. atidėjimai banko paskoloms / visos banko suteiktos paskolos, proc.;
- III, IV, V rizikos grupių paskolos / visos banko suteiktos paskolos, proc.;

Nuo 2002 m. šių rodiklių reikšmės sumažėjo iki minimumo ir tai leidžia teigti, jog Lietuvos komercinių bankų (tame tarpe ir AB “SEB Vilniaus bankas”) paskolų kokybė ženkliai pagerėjo. Nepaisant to, kad bankų vadovybės nuolat informuoja visuomenę, jog paskolų portfelio kokybės augimo pagrindine priežastimi yra efektyvesnis kredito rizikos valdymas ir jos metodų panaudojimas, tačiau realiai tam įtakos labai daug turėjo bendras šalies ūkio ir atskirų jos ūkio sektorių plėtra ir augimas. Pvz. tuomet, kada šalies ūkyje 2000 m. buvo augimo tempų sulėtėjimas, AB “SEB Vilniaus bankas” suformavo tokio dydžio spec. atidėjimus, kad Spec. atidėjimų banko paskoloms / visos banko suteiktos paskolos, proc. rodiklis išaugo iki 1997 m. buvusio lygio. Iš kitos pusės, natūralu, kad esant sąstingui, Lietuvos komerciniai bankai sureagavo ir todėl suformavo ženkliai didesnius atidėjimus banko paskoloms.

Kad išvengtų kokybės rodiklių dinamiškumo, reikia ne tik stebėti koks yra dabartinis paskolos gavėjo kreditingumas ir periodiškai jį sekti, tačiau būtina prognozuoti kaip jis keisis vienerių, kelių ar keliolikos metų bėgyje. Riamiantis dabarties analize ir ateities prognozinėmis tikimybėmis galima suformuoti kur kas kokybiškesnį paskolų portfelį. Geriausia tai yra įgyvendinama apjungiant makroekonominius veiksnius su reitingavimo matricomis, tačiau ir į šiuos dydžius turi būti žvelgiama ne kaip į esamus, bet kaip į būsimus.

Šiuo metu Lietuvos komerciniai bankai bando prisitaikyti prie naujų Bazelio II reikalavimų kredito ir kitų rizikų skaičiavime. Naujoji skaičiavimo metodika turėtų būti patikimesnė ir geriau užtikrinti pačių bankų saugumą.

Apibendrinimas:

Pirmojoje darbo dalyje buvo minėta, kad kreditavimo politika taip pat kinta priklausomai nuo komercinio banko vadovybės nuostatų, požiūrio ir pan. Atsargumo sumetimais, Lietuvos komerciniai bankai turėtų nelengvinti kreditavimo sąlygų esant prognozuojamam ūkio nuosmūkiui ar sąstingiui, o kaip tik griežtinti ar bent laikytis nustatytų kredito normų ir reikalavimų. Tuo tarpu šiuo metu Lietuvos finansų rinkoje vyrauja tendencija, kad jeigu šiuo metu yra intensyvus ekonomikos augimas, tai galima jį dar labiau paskatinti lengvatinėmis sąlygomis finansuojant ūkio subjektus, o į tai, kad po poros metų yra tikėtinas ekonominis nuosmūkis – nekreipiama pakankamai dėmesio.

Lietuvos komerciniai bankai modeliuoja, prognozuoja koks bus jų sekančių metų paskolų portfelis ir jo struktūra. Kaip jis keisis ar turėtų keistis ateityje prognozuoti yra sudėtinga, tačiau galima susikurti optimistinį, pesimistinį ir realų variantus bei bandyti siekti geriausio.

Taip pat svarbu, kad būtų analizuojami, prižiūrimi ir prognozuojami ne tik patys verslai, bet ir jų produktų ciklai (ypač tai yra aktualu tada, kai užsiimama vieno ar kelių produktų gamyba ar prekyba, arba vienos paslaugos teikimu).

Visa ši priežiūra bei prognozių patikimumas užtikrinamas tik tinkamai parenkant kvalifikuotus darbuotojus, glaudžiai bendradarbiaujant su pačiais verslininkais, eliminuojant asimetrinės informacijos poveikį, turint stabilią kreditavimo politiką, diegiant naujausias vertinimo bei rizikos matavimo metodologijas, modernias duomenų apdorojimo technologijas, o galiausiai, siekiant sumažinti kreditų portfelio įtaką banko finansiniams rodikliams, neišvengiama yra veiklos diversifikacija.

IŠVADOS

1. Kredito riziką galima traktuoti kaip riziką su kuria susiduria bankai, siekdami efektyviai ir tinkamai valdyti savo turtą (aktyvus), ir kuri kyla dėl aplinkos (išorės vartotojų) nenumatytų veiksmų.
2. Dėl savo svarbos ir įvairiapusiškumo kredito rizikos valdymas – viena iš svarbiausių banko funkcijų, kurios užtikrinimui būtina, kad bankas turėtų ir laikytųsi konkrečios kreditavimo politikos bei priežiūros institucijų reikalavimų, kurtų duomenų bazes, įvertintų kliento ūkinę ir finansinę būklę, stebėtų paskolų portfelio kokybę.
3. 2002 – 2005 m. laikotarpis buvo bankinio sektoriaus pakilimo, gerėjančių veiklos rezultatų periodas, tačiau jau 2005 m. pastebimas tam tikras augimo tempų lėtėjimas leidžia daryti prielaidas, kad kelerių ateinančių metų bėgyje galimas bankų veiklos rodiklių dar ryškesnis sulėtėjimas ar net kritimas.
4. 2005 m. visuose pagrindiniuose šalies ūkio sektoriuose matomas augimo tempų sulėtėjimas, kas leidžia daryti neigiamas ateities prognozes, nebent atsirastų papildoma varomoji jėga. Bankai, suteikdami kreditus juridiniams asmenims (ypač ilgalaikius), turi nuolat stebėti, prognozuoti atitinkamo sektoriaus, o taip pat pačios organizacijos, verslo rezultatus ir reaguoti į tai per savo kreditavimo politiką, kreditavimo sąlygas.
5. Per nagrinėjamą 1997 – 2005 m. laikotarpį didėjo atotrūkis tarp viso AB “SEB Vilniaus bankas” paskolų portfelio ir kreditų suteiktų pagrindinėms ūkio šakoms. Taip yra todėl, kad nuolat augo kitų ekonominių veiklos rūšių finansavimas, kuris suformavo kitokią, labiau subalansuotą, paskolų portfelio struktūrą.
6. Bankai vis daugiau dalyvauja įvairių ūkio sektorių bei fizinių asmenų finansavimo procese. Vis reikšmingesnės tampa būsto bei vartotojiškos paskolos. Teigiamai vertinti galima proporcingesnę šalies ūkio sektorių kreditavimą. Kita vertus, taip sparčiai augant paskolų portfeliui beveik visose ekonominėse veiklose, kredito rizika, kurią prisiima komerciniai bankai, tampa vis didesne ir aktualesne problema.
7. Naujų kredito rizikos skaičiavimo ir vertinimo būdų diegimas Lietuvos komerciniuose bankuose leidžia tikėtis, kad ateityje bankų suteiktų paskolų portfelis bus valdomas efektyviau ir jo struktūros dinamika leis geriau numatyti problemines sritis.
8. Bendrais bruožais, paskolų portfelis ir jo kaita – tai pagrindinis veiksnys lemiantis šiuo metu vyraujantį AB “SEB Vilniaus bankas” pelningumo augimą, likvidumo rodiklių kaitą, pajamingumą bei turto struktūrą.
9. Nors 2005 m. AB “SEB Vilniaus bankas” mažino prekybai suteiktų paskolų vertę ir apskritai daugiau orientavosi į nekilnojamojo turto bei kitų įvairių ekonominių veiklų

finansavimo plėtrą, tačiau tradicinių sektorių rėmimas turėtų ir toliau likti banko kreditų portfelio pagrindu.

10. Nekilnojamojo turto, statybos, viešbučių ir restoranų bei kitų ekonominių ūkio veiklų finansavimas augs sparčiai ir toliau, kas yra priimtina, nes būtent šie sektoriai yra perspektyvūs. Orientuojantis tik į sparčiai augančias ūkio šakas, galima ne tik padidinti paskolų portfelio apimtį, bet ir pagerinti jo kokybę.
11. Nepaisant to, kad bankų vadovybė nuolat informuoja visuomenę, jog paskolų portfelio kokybės augimo pagrindine priežastimi yra efektyvesnis kredito rizikos valdymas ir jos metodų panaudojimas, tačiau tam įtakos turėjo ir bendro šalies ūkio ir atskirų jos ūkio sektorių plėtra ir augimas.
12. Norint pagerinti bankų veiklą, reikia ne tik stebėti koks yra dabartinis paskolos gavėjo kreditingumas ir periodiškai jį sekti, tačiau būtina prognozuoti kaip jis keisis vienerių, kelių ar keliolikos metų bėgyje.
13. Lietuvos komerciniai bankai neturėtų lengvinti kreditavimo sąlygų, o kaip tik griežtinti ar bent laikytis nustatytų kredito normų ir reikalavimų. Tuo tarpu šiuo metu Lietuvos finansų rinkoje dėl šiuo metu intensyvus ekonomikos augimo skatinamas ūkio šakų finansavimasis iš bankų skolintomis lėšomis, tačiau gali atsirasti ir nuosmukis.

LITERATŪROS SARAŠAS

1. Basel Committee on Banking Supervision. Best Practices for Credit Risk Disclosure. <<http://www.bis.org/publ/bcbs74.pdf>>, 24 sausio, 2005.
2. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for the management of credit risk. <<http://www.bis.org/publ/bcbs75.pdf>>, gruodžio 20, 2005.
3. Bankų priežiūra ekonominėje ir pinigų sąjungoje. <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/integracija2000_2/projektai2.pdf>, 5 gegužės, 2005.
4. Ekonominės analizės departamentas. 2004 metų pagrindinių ekonomikos sektorių apžvalga (įmonių statistika). <www.lrv.lt/ekonom_analiz/Apzvalgos/Sektoriu%20apzvalga%202004m.pdf>, 19 balandžio, 2005.
5. AB „Hansabankas“ finansinės veiklos ataskaitos. <<http://www.hansa.lt/apie189.html>>, 10 balandžio, 2005.
6. Icici Research Center. Credit Risk Management Systems in Banks. <<http://www.garp.com/library/Meets/bhargava.pdf>>, gruodžio 20, 2005.
7. Lietuvos aprangos ir tekstilės įmonių asociacija. Lietuvos aprangos ir tekstilės pramonės plėtros perspektyvos. <textil.stfi.de/download/sites/download_script.asp?filename=609_80.doc>, 1 gegužės, 2005.
8. Lietuvos bankas. Europos bendrijos teisės aktų rinkinys <http://www.lb.lt/lt/leidiniai/es_teise/kredito_istaigos_2.pdf#page=243>, 5 gegužės, 2005.
9. Lietuvos bankas. Kredito įstaigų veiklos apžvalgos <<http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla.htm>>, 2 balandžio, 2005.
10. Lietuvos bankas. Lietuvos finansų rinkų apžvalga 2003 m. <<http://www.lb.lt/lt/leidiniai/finrinka/fr2003.pdf>>, 2 balandžio, 2005.
11. Lietuvos bankas. Paskolų ekonominėms veikloms statistika. <<http://www.lb.lt/loan/default.asp>>, 2 balandžio, 2005.
12. Lietuvos banko valdyba. Nutarimas dėl abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrųjų nuostatų patvirtinimo.
13. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Vilnius., 2000m.
14. LR ūkio ministerija. LR. Ūkio ekonominės ir socialinės būklės 2004 metais apžvalga. <<http://www.ukmin.lt/?id=135>>, 10 gegužės, 2005.
15. Lietuvos statistikos departamentas. Ūkio sektorių statistika. <<http://www.std.lt/web/main.php?parent=168>>, 15 balandžio, 2005.
16. AB „Nord/LB“ finansinės ataskaitos <<http://www.nordlb.lt/lt/about/financial-reports/2005/>>, balandžio, 2005.

17. AB "Nord/LB. Lietuvos ūkio sektorių apžvalga 2005.
<http://nordlb.lt/files/LUSA_2005_2.pdf>, 25 balandžio, 2005.
18. Peldec Decision Systems. Basel II. <http://www.peldec.com/risk_info.html>, 20 sausio, 2005.
19. Sampo banko finansinės ataskaitos <<http://www.sampo.lt/bankas/index.php?id=55>>, 10 balandžio, 2005.
20. AB "SEB Vilniaus bankas" finansinės atsakaitos.
<<http://www.seb.lt/lt/wcp/seblt.asp?lang=lt&website=TAB+4>>, 25 gegužės, 2005.
21. Aleknevičienė V. Finansai ir kreditas – Vilnius: Enciklopedija, 2005.
22. Bagdanavičius J., Stankevičius P., Lukoševičius L. Ekonomikos terminai ir sąvokos, 1999.
23. Bikker J. A. Competition and efficiency in European Banking Market – UK: Chaltenham, 2004.
24. Dalsgaard T., Elmeskov J. Ongoing changes in the business cycle – evidence and causes.
<<http://www.oecd.org/dataoecd/58/36/1909929.pdf>>, 5 gegužės, 2005.
25. Don M. Chance. An Introduction to Derivatives & Risk Management - Thomson South – Western: Louisiana State University, 2004.
26. Garside T., Stott H., Stevens A. Credit portfolio management. <http://www.erisk.com/Learning/Research/013_200CreditPortfolioModels.pdf>, gruodžio 18, 2005.
27. Hempel G. H., Simonson D. G., Coleman A. B. Bank Management: Text and Cases - New York: John Wiley & Sons, 1994.
28. Jasevičienė F., Ginotienė R., Stankevičienė V.. Bankų rizikos: sisteminis požiūris – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2000.
29. Juozaitienė L. Įmonės finansai. Analizė ir valdymas – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2000.177 p.
30. Kancerevyčius G. Finansai ir investicijos – Kaunas: "Smaltijos" leidykla, 2004.
31. Phelan K., Colin A., Wilson R. Credit models. Different strokes.
<<http://www.financewise.com/public/edit/riskm/credit/cre-models.htm>>, gruodžio 18, 2005.
32. Radavičius E. Įmonės finansai: analizė ir prognozė - Vilnius: Ekonomikos mokymo centras, 1997. 94 p.
33. Risk psychology.net. Credit Risk Measurement. <<http://forbin.mit.edu/FinancialRisk/CreditRiskMeasurement.jsp>>, gruodžio 18, 2005.
34. Rose P. S. Commercial Bank Management – Boston: MA, 1991.
35. Rutkauskas A.V. Finansų ir komercijos kiekybiniai modeliai –Vilnius: Technika, 2000.

36. Rutkauskas A. V. Finansų rinkos ir institucijos - Vilnius: Technika, 1998. 420 p
37. Ševčenko G., Ustinovyčius L., Balcevič R., Rizikos klasifikacija kaip esminis banko rizikos valdymo įrankis.
<http://www.vtu.lt/leidiniai/mk_zhur/ukio/dokumentai/ukio_tech_ekon_vyst_2004_Nr_2_45_67p.pdf>, 5 gruodžio, 2005
38. Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas. Teorija ir praktika – Vilnius: “Lietuvos mokslo” redakcija, 2003.

SANTRAUKA

Magistrinio darbo autorius:	Kristina Užvalakaitė;
Magistrinio darbo pavadinimas:	Lietuvos komercinių bankų paskolų ūkio šakoms analizė;
Magistrinio darbo vadovas:	prof. Dr. G. Davulis;
Pristatomas:	Romerio Universitetas, Ekonomikos ir Finansų Valdymo fakultetas, Vilnius, 2006 m. gruodis;
Puslapių skaičius:	64;
Lentelių skaičius:	4;
Paveikslėlių skaičius:	22;
Priedai:	20.

Magistriniame darbe analizuojamas verslo sektorių augimo poveikis Lietuvos komercinių bankų paskolų portfeliams. Kredito rizikos valdymas yra viena iš pagrindinių banko funkcijų, kuri reikalauja daug žinių, finansinių išteklių, kompetencijos ir įžvalgumo. Todėl šioje srityje neretai iškyta problemų. Šių dienų pagrindinė problema – nepakankams dėmesys paskolų portfelio valdymui ir prognozavimui.

Darbą sudaro trys pagrindinės dalys: Lietuvos komercinių bankų paskolų portfelių bei kredito rizikos sąsajos, Lietuvos komercinių bankų paskolų ūkio sektoriams portfelių struktūros pokyčių tyrimas ir banko paskolų ūkio sektoriams portfelio tendencijų ir perspektyvų tyrimas. Pirmąją darbo dalį sudaro penki skyriai, kuriuose detalčiai analizuojama kredito ir paskolos samprata, trumpai aptariami kredito rizikos matavimo metodai ir jų taikymo perspektyvos, pateikiami pagrindiniai reikalavimai, kurie keliami siekiant efektyvaus paskolų portfelio valdymo, analizuojamos verslo šakų augimo ir kreditų portfelio sąsajos.

Plačiausia ir išsamiausia yra Lietuvos komercinių bankų paskolų ūkio sektoriams portfelių struktūros pokyčių tyrimo dalis, kurią sudaro penki skyriai. Bankai yra viena iš finansinių institucijų ir siekia pelno, todėl jų veikla taip pat yra cikliška. Kinta ne tik bankų finansiniai rodikliai, tačiau ir jų kreditavimo politika, todėl pirmame antrosios dalies skyriuje analizuojama pačių Lietuvos komercinių bankų dinamika. Toliau analogiškai tiriamos tendencijos kituose šalies ūkio sektoriuose. Trečiame analizės skyriuje detalčiai nagrinėjamos bendros Lietuvos paskolų rinkos tendencijos. Toliau tiriami ir analizuojami Lietuvos komercinių bankų paskolų portfeliai pagal ūkio šakas. Antrosios dalies pabaigoje vertinamas kreditų portfelio įtaka AB “SEB Vilniaus bankas” finansiniams rodikliams.

Trečiojoje dalyje analizuojama banko paskolų ūkio sektoriams portfelio tendencijos ir perspektyvos, pasinaudojant ankstesniuose skyriuose gautais rezultatais.

ABSTRACT

Author of diploma paper:	Kristina Užvalakaitė;
Full title of masters diploma paper:	Lithuanian commercial banks of loans by economic sectors measurement;
Masters diploma paper advisor:	prof. Dr. G. Davulis;
Presented at:	Romeris University, Faculty of Economics, Vilnius, 2006 december;
Number of pages:	64 pages;
Number of tables:	4 tables;
Number of pictures:	22 pictures;
Number of appendixes:	20 appendixes.

This masters diploma paper analyses the influence of business sectors development on the loan portfolios and credit risk of Lithuanian commercial banks. Credit risk management is one of the main internal bank functions, which needs a lot of knowledge, financial resources, competencies and providence. That is why, there are always some problematic fields in this area. The main problem is that on this day, there is paid not enough attention to the whole loan portfolio management, supervision and prognostication basing on business sector growth. Trying to solve this problem, there was made a survey, which revealed the influence of business sectors growth to the loan portfolio and credit risk.

The paper consists of three main parts. The first one gives the theory on credit risk problematic, supervision and management models. There is also discussed the main factors in business doing effect on banks loan portfolios and credit risk.

The second part looks through the situation in banking and other business sectors, analyses the structure of loan portfolios of several Lithuanian commercial banks. There is also evaluated the loan portfolio influence to “SEB Vilniaus bankas” financial results and the quality of the loan portfolio.

Finally the third part evaluates the demand and supply of loans in various business sectors, and makes some suggestions on making the loan portfolio credit risk management more efficient.

PRIEDAI